

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу**

На правах рукопису

СКЛЯР ЄЛИЗАВЕТА ВІКТОРІВНА

ПОТЕНЦІАЛ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Спеціальність 242 Туризм
(код) (назва спеціальності)
Освітня програма Туризм
(назва спеціальності)
Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня бакалавр

Науковий керівник:
Торяник Володимир Миколайович
Доктор політичних наук, професор,

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 5 від 06.02.2025р

Завідувач кафедри

[підпис] Д Місич
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Нормоконтроль

[підпис] Наталія СЕРГІЄНКО
(підпис) (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2025

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 242 Туризм
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри туристичного та
готельно-ресторанного бізнесу

 Тетяна ТЕСЛЕНКО

«03» «10» 2024 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
СКЛЯР ЄЛИЗАВЕТИ ВІКТОРІВНИ**

1. Тема роботи: **«Потенціал туристичного ринку України».**
2. Науковий керівник: Горяник Володимир Миколайович, Доктор політичних наук, професор,
Затверджено наказом вищого навчального закладу від « 19 » 09 2024
№ 90-02
3. Термін подання роботи на кафедру 05.02.2025 р.
4. Мета кваліфікаційної роботи: аналіз сучасного стану туристичного ринку України, визначення основних факторів його розвитку
5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:
 - дослідити сутність і особливості індустрії туризму як складової економічного зростання.

- проаналізувати поняття туристичного потенціалу та чинники, що впливають на його розвиток.
- обґрунтувати значення туристичних ресурсів для формування туристичного потенціалу регіонів України.
- з'ясувати вплив сучасних викликів, зокрема військових дій, на туристичний потенціал України.
- визначити можливості розвитку туристичної індустрії України в сучасних умовах.
- запропонувати перспективи та рекомендації щодо відновлення туристичного бізнесу України на основі досвіду інших країн.
- розробити рекомендації для покращення використання туристичного потенціалу України.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	07.11.2024 р.	виконано
2.	I Розділ	29.11.2024 р.	виконано
3.	II Розділ	29.12.2024 р.	виконано
4.	III Розділ	29.01.2025 р.	виконано
5.	Робота в цілому	01.02.2025 р.	виконано

Здобувач

Єлизавета СКЛЯР

Науковий керівник

Володимир ТОРЯНИК

Дата видачі завдання 02 грудня 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Скляр Є. В. Потенціал туристичного ринку України. 106 с., 8 рис., 4 табл., 62 джерел, 2 додатки.

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «бакалавр з туризму». Дніпровський гуманітарний університет, Дніпро, 2025.

Досліджено теоретичні аспекти туристичного потенціалу. Здійснено комплексне дослідження туристичного ринку України, зокрема потенціалу туристичної індустрії та основних факторів, що впливають на її розвиток. Оцінено природні, культурні та соціально-економічні ресурси України, які впливають на формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Проведено аналіз поточного стану ринку, визначено ключові виклики та можливості для його подальшого розвитку, зокрема в умовах військового конфлікту. Розроблено рекомендації щодо адаптації міжнародного досвіду до специфіки українського туристичного ринку, зокрема у контексті використання інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності галузі в найближчі роки.

Ключові слова: туристичний ринок, туристичний потенціал, розвиток туризму, інновації, виклики, ресурси, війна.

ANNOTATION

Slkliar L. The Potential of Ukraine's Tourism Market. 106 p., 8 fig., 4 table., 62 literature, 2 appendices.

Graduate work on obtaining a higher education "Bachelor of Tourism". Dnipro Humanitarian University, Dnipro, 2025.

The theoretical aspects of tourism potential have been explored. A comprehensive study of Ukraine's tourism market has been conducted, focusing on the potential of the tourism industry and the key factors affecting its development. The natural, cultural, and socio-economic resources of Ukraine that influence the formation of a competitive tourism product have been evaluated. An analysis of the current market situation was carried out, identifying key challenges and opportunities for its further development, particularly in the context of the ongoing military conflict. Recommendations for adapting international experience to the specifics of the Ukrainian tourism market have been developed, especially regarding the use of innovative technologies to enhance the competitiveness of the industry in the coming years.

Keywords: tourism market, tourism potential, tourism development, innovations, challenges, resources, war.

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Dnipropetrovsk University of Humanities

Заголовок

ДР_Скляр_ТЗ-20

Автор

Науковий керівник / Експерт

ДР_Скляр_ТЗ-20Тесленко Т.В.

підрозділ

Dnipropetrovsk University of Humanities

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

19824

Кількість слів

156704

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Карпенко, Логвин, Тараненко, Логвин, Луценко.doc 5/25/2023 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	72 0.36 %
2	https://ersj.eu/journal/3299/download/Identification+and+Comparative+Analysis+of+Selected+Elements+of+Tourism+Potential+from+a+Regional+Perspective.pdf	35 0.18 %
3	https://ersj.eu/journal/3299/download/Identification+and+Comparative+Analysis+of+Selected+Elements+of+Tourism+Potential+from+a+Regional+Perspective.pdf	29 0.15 %

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	7
1.1. Сутність індустрії туризму	7
1.2. Поняття про туристичний потенціал	15
1.3. Оцінка туристичного потенціалу регіону: фактори та виклики	22
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	29
2.1. Туристичні ресурси як основа формування туристичного потенціалу України	29
2.2. Вплив війни на туристичні ресурси України	41
2.3. Сучасні виклики для розвитку туристичного потенціалу України	49
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	64
3.1. Перспективи туристичної індустрії України	64
3.2. Шляхи відновлення туристичного бізнесу України на прикладі іноземних країн	71
3.3. Рекомендації щодо розвитку туризму в Україні	78
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	89
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ	91
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність дослідження. Потенціал туристичного ринку України визначається важливістю розвитку туристичної галузі як одного з ключових напрямків підвищення економічної, соціальної та культурної стійкості країни. В умовах глобалізації та посилення міжнародної конкуренції, туризм стає потужним фактором інтеграції до світового ринку, сприяючи залученню іноземних інвестицій, створенню нових робочих місць та популяризації національної культурної спадщини. Особливого значення дослідження набуває в умовах воєнного конфлікту, що створює нові виклики та вимагає пошуку шляхів для відновлення і розвитку галузі.

Внесок у вивчення туристичного потенціалу зробили такі провідні українські науковці, як Коваль П., Горин Г., Терехух А., які акцентували увагу на ресурсних аспектах. Серед зарубіжних дослідників значну роль відіграли Croes R., Ridderstaat J., Trzaskowska M. D., які зосередилися на комплексному аналізі факторів, що визначають туристичну привабливість. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання взаємозв'язку між туристичним потенціалом та туристичним продуктом, а також адаптація світового досвіду до специфіки українського ринку.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану туристичного ринку України, визначення основних факторів його розвитку, оцінка туристичного потенціалу та розробка рекомендацій для підвищення його конкурентоспроможності.

Для досягнення цієї мети встановлено наступні завдання дослідження:

1. Дослідити сутність і особливості індустрії туризму як складової економічного зростання.
2. Проаналізувати поняття туристичного потенціалу та чинники, що впливають на його розвиток.
3. Обґрунтувати значення туристичних ресурсів для формування туристичного потенціалу регіонів України.

4. З'ясувати вплив сучасних викликів, зокрема військових дій, на туристичний потенціал України.

5. Визначити можливості розвитку туристичної індустрії України в сучасних умовах.

6. Запропонувати перспективи та рекомендації щодо відновлення туристичного бізнесу України на основі досвіду інших країн.

7. Розробити рекомендації для покращення використання туристичного потенціалу України.

Об'єктом дослідження є туристичний ринок України.

Предметом дослідження є потенціал туристичного ринку України та його розвиток в умовах сучасних викликів.

Методологічна база роботи включає використання загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що спрямовані на комплексне вивчення туристичного потенціалу України. Застосовані методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення дали змогу дослідити сутність, структуру і сучасний стан туристичної індустрії, враховуючи актуальні виклики, зокрема вплив військових дій на розвиток галузі. Вивчення теоретичних положень, узагальнення практичного досвіду, як вітчизняного, так і зарубіжного, забезпечили системний підхід до оцінки туристичного потенціалу. Використання статистичного методу дозволило проаналізувати кількісні показники, які характеризують стан і динаміку розвитку туризму, а моделювання стало основою для формування рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності українського туристичного ринку.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на аналізі теоретичних і практичних аспектів розвитку туристичного потенціалу України, охоплюючи законодавчі, статистичні, економічні, соціокультурні та природні ресурси. Використані дані наукових досліджень провідних українських та іноземних вчених, які досліджують проблематику туризму, та офіційні звіти органів державної влади, зокрема Державної служби статистики України. Також застосовано результати аналітичних оглядів, рекомендації міжнародних

організацій, таких як Всесвітня туристична організація (UNWTO), та практичний досвід інших країн у сфері туристичної діяльності. Ця база дозволяє системно дослідити сучасний стан і тенденції розвитку туристичного ринку України з урахуванням впливу глобальних і локальних чинників, зокрема воєнних дій, і забезпечити формування рекомендацій для покращення конкурентоспроможності галузі.

Методологічна база кваліфікаційної роботи включає застосування загальнонаукових і фундаментальних методів дослідження, таких як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, які забезпечили комплексний підхід до вивчення туристичного потенціалу України. Статистичний метод був використаний для оцінки кількісних показників, що характеризують стан і динаміку розвитку туризму, тоді як моделювання стало основою для формування рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності українського туристичного ринку. Вивчення теоретичних основ і узагальнення практичного досвіду, як вітчизняного, так і зарубіжного, дозволило застосувати системний підхід до оцінки туристичного потенціалу, враховуючи сучасні виклики, включно з впливом військових дій на розвиток галузі.

Наукова новизна полягає у комплексному підході до дослідження туристичного потенціалу України в умовах сучасних викликів, зокрема впливу військових дій на галузь. У роботі запропоновано методи оцінки туристичного потенціалу, що враховують сукупність природних, культурних, економічних та соціальних ресурсів, а також особливості ринкової кон'юнктури. Автором розроблено рекомендації щодо адаптації міжнародного досвіду до специфіки українського туристичного ринку, зокрема у контексті використання інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності галузі. Здійснено глибокий аналіз взаємозв'язку між туристичним потенціалом і туристичним продуктом, що дозволило сформулювати нові підходи до розвитку регіональних стратегій у сфері туризму. Внесок автора полягає у формуванні практичних рекомендацій для відновлення і розвитку туристичного ринку України, враховуючи актуальні виклики і можливості,

що створює сучасне середовище.

Практична значущість кваліфікаційної роботи полягає в тому, що вона забезпечує глибокий аналіз туристичного ринку України, визначаючи його потенціал і сучасні виклики, що є основою для розробки ефективних стратегій розвитку галузі. Результати дослідження можуть бути використані суб'єктами господарювання в туристичній сфері для планування та реалізації інноваційних проектів, підвищення конкурентоспроможності та адаптації до сучасних умов. Напрацьовані рекомендації сприятимуть покращенню використання ресурсів, залученню інвестицій, розвитку інфраструктури та збільшенню привабливості регіонів. Крім того, матеріали роботи можуть слугувати основою для створення програм регіонального розвитку, орієнтованих на збереження культурної та природної спадщини, забезпечення сталого розвитку і підвищення зайнятості населення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Сутність індустрії туризму

Люди завжди прагнули до нових відчуттів, яскравих емоцій та способів зняти напруження, накопичене в повсякденному житті. Одним із найбільш універсальних способів задовольнити ці потреби є подорожі та відпочинок, що в сучасному світі стали частиною великого феномена під назвою «туризм». Туризм – це не лише розвага, але й багатогранне явище, що має значний вплив на економіку, соціальне життя, культуру та навіть на стан навколишнього середовища.

Відповідно до законодавства України, термін «туризм» визначається як тимчасове залишення людиною свого постійного місця проживання з метою відпочинку, пізнання нових культур або особистісного розвитку. Важливою умовою є те, що під час такої подорожі не здійснюється оплачувана професійна діяльність. Це означає, що основна мета туризму полягає у відпочинку та самоосвіті, а не в заробітку [1].

Попри офіційне визначення поняття «туризм» у законодавстві України, його значення трактується по-різному, набуваючи глибини та специфіки в різних контекстах. Деякі з таких інтерпретацій розкривають унікальні аспекти туризму:

1. Сфера задоволення прав і потреб громадян у відпочинку, подорожах та оздоровленні. У цьому підході туризм розглядається як спосіб задоволення основних людських потреб у відпочинку, мандрах та поліпшенні фізичного та психологічного благополуччя. Туризм тут виступає як механізм, що сприяє здоров'ю і відновленню сил, задовольняючи прагнення людей до нових вражень та зміни обстановки [2].

2. Подорож із постійного місця проживання з будь-якою метою, крім

заробітку на місці призначення, на період від 24 годин до 6 місяців. Такий підхід акцентує увагу на суспільно-культурному та особистісному аспектах туризму. Він підкреслює універсальність подорожі, що може мати різні цілі, окрім заробітку, тим самим сприяючи духовному збагаченню та новим відкриттям [3].

Крім того, туризм розглядається як багатогранна діяльність, що пронизує багато сфер життя: суспільну, культурну, економічну, психологічну та географічну. Його значення є динамічним і розширюється з розвитком сучасного суспільства, впливаючи на різні аспекти людського існування та міжкультурні зв'язки [4].

Важливий аспект туризму також полягає у тому, що він є невід'ємною частиною міжнародної репутації країни. Розвинута туристична галузь сприяє підвищенню престижу держави на міжнародному рівні, формує позитивний імідж і приваблює інвестиції, що підсилює її економічний потенціал і роль у світовій спільноті [5].

Туризм виступає як постійно розвиваюча, багатofункціональна галузь, яка адаптується до соціально-економічних змін та прогресу в науці й техніці. Це процес, що має полілінійну природу, де розвиток спрямовується як у хронологічному, так і в хорологічному вимірах, відображаючи впливи часу та простору [6, с. 15].

Однією з ключових функцій туризму є стимулювання регіональної економіки. Ця галузь активно залучає до процесу розвитку не лише природні рекреаційні ресурси, але й виробничий потенціал та соціокультурні можливості регіонів, водночас підкреслюючи важливість збереження екологічної різноманітності, що є основою сталого розвитку [7].

Туризм також є особливою формою людської діяльності, яка передбачає тимчасове перебування за межами постійного місця проживання. Здебільшого, ця діяльність не пов'язана із спеціальними соціальними обов'язками, однак вона надає людям можливість задовольняти широкий спектр потреб – від розваг і відпочинку до культурного обміну та

особистісного розвитку. Це сприяє всебічному розвитку суспільства, формує нові соціальні зв'язки, а також підвищує культурний рівень населення [8, с. 61].

Окрім того, туризм є специфічною галуззю економіки, що задовольняє зростаючі потреби людей у нових враженнях, а також сприяє зміцненню економіки через залучення різних секторів, які активно беруть участь у цьому процесі [9].

Туризм охоплює всі аспекти суспільного життя, підтримуючи всебічний розвиток особистості протягом тимчасових періодів подорожей – від кількох днів до року, коли людина не займається оплачуваною роботою в місці тимчасового перебування [10].

Не менш важливим є іміджетворчий та високоприбутковий потенціал туризму. Цей сектор економіки значно впливає на підвищення міжнародного авторитету країни, адже позитивний імідж України в очах іноземців сприяє зростанню інвестицій, розвитку міжнародних відносин і загальному економічному піднесенню [11].

Врешті-решт, туризм слід розглядати як унікальну сферу, що забезпечує реалізацію важливих конституційних прав громадян, таких як право на відпочинок, освіту, оздоровлення та багато інших базових соціальних благ. Туристична галузь створює умови для різноманітної діяльності, що відповідає інтересам і потребам людей, і передбачає залучення широкого спектру учасників – як індивідуальних мандрівників, так і туристичних груп. Ці особи, керуючись своїм правом на вільне пересування, можуть подорожувати до різних місць, що знаходяться поза межами їхнього звичного середовища, та отримувати користь від нових вражень, культурного обміну та відпочинку [12].

Аналіз публікацій, присвячених туризму, дозволив визначити класифікацію його видів, уточнивши та розширивши категорії для більш повного охоплення сучасних тенденцій і потреб. У Додатку А представлено класифікацію видів туризму, що включає різноманітні критерії поділу [13].

Туризм відкриває безмежні можливості й дарує унікальні враження, поєднуючи два важливі аспекти.

Перший – це не лише подорожі, а й отримання нових емоцій, знань та досвіду. Кожна подорож дозволяє знайомитися з культурами, традиціями та історією, відкриваючи світ під новим кутом. Це унікальний досвід, що назавжди залишається в пам'яті.

Другий – вплив на спільноту. Повертаючись, ми ділимося новими знаннями, сприяємо культурному обміну, економічному зростанню, розвитку інфраструктури та зміцненню різноманітності. Туризм стає важливим інструментом розвитку суспільства та регіонів [14].

Розвиток туризму виконує важливі суспільно значущі функції, виконуючи роль каталізатора економічного зростання, стимулюючи створення нових робочих місць і сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості регіонів. Туризм має здатність не тільки розвивати економіку, а й виступати важливим фактором для збереження природних ресурсів і культурної спадщини, забезпечуючи сталий розвиток суспільства.

Туризм є не лише складовою економічної сфери, але й потужним інструментом для культурного обміну та налагодження ділових зв'язків між країнами та регіонами. Завдяки йому формується сильніша національна економіка, зростають доходи населення, а також розвивається інфраструктура, що підвищує комфорт життя та сприяє рівному доступу до ресурсів.

Особливо важливою є роль туризму у підтримці та збереженні культурної та екологічної спадщини. Він сприяє популяризації цінностей культурної різноманітності, а також підтримує міжкультурний діалог та взаєморозуміння. У поєднанні з іншими сферами економічної діяльності, туризм підвищує якість життя, створюючи передумови для всебічного розвитку особистості та суспільства.

Розвиток туризму виконує важливі суспільно значущі функції, виконуючи роль каталізатора економічного зростання, стимулюючи створення нових робочих місць і сприяючи підвищенню інвестиційної

привабливості регіонів. Туризм має здатність не тільки розвивати економіку, а й виступати важливим фактором для збереження природних ресурсів і культурної спадщини, забезпечуючи сталий розвиток суспільства.

Туризм є не лише складовою економічної сфери, але й потужним інструментом для культурного обміну та налагодження ділових зв'язків між країнами та регіонами. Завдяки йому формується сильніша національна економіка, зростають доходи населення, а також розвивається інфраструктура, що підвищує комфорт життя та сприяє рівному доступу до ресурсів.

Особливо важливою є роль туризму у підтримці та збереженні культурної та екологічної спадщини. Він сприяє популяризації цінностей культурної різноманітності, а також підтримує міжкультурний діалог та взаєморозуміння. У поєднанні з іншими сферами економічної діяльності, туризм підвищує якість життя, створюючи передумови для всебічного розвитку особистості та суспільства.

Розвиток туризму в Україні є стратегічно важливим для її економічного та культурного піднесення. Ця галузь забезпечує зростання національних доходів, сприяє збереженню природного середовища та культурних об'єктів, а також посилює співпрацю з іншими країнами, підвищуючи статус України у глобальних процесах. Внесок туризму у зміцнення міжнародних зв'язків і культурного обміну є невід'ємною складовою інтеграції України у світову спільноту [15].

Але важливим є те, що під впливом складних суспільно-політичних факторів, які активно формувалися в 1970-х роках, туризм пройшов значну трансформацію. Замість того, щоб залишатися лише сферою особистих подорожей та розваг, він перетворився на вагомий складову світової економіки, яка впливає на національні господарства і тісно пов'язана з природним середовищем, економічними процесами та суспільством у цілому.

Революція в туризмі стала можливою завдяки ключовим змінам, а саме:

По-перше, політичні та соціальні зрушення й активізація міжнародних зв'язків сприяли зростанню подорожей, розвитку інфраструктури та появі нових напрямків.

По-друге, зростання населення та економічної активності підвищили попит на туристичні послуги, забезпечивши зайнятість мільйонам людей у різних сферах та стимулюючи інвестиції.

По-третє, туризм вплинув на довкілля й суспільство, спричинивши зростання інтересу до екологічного й сталого туризму. Уряди та організації запроваджують регуляції для збалансованого розвитку галузі з урахуванням екологічних та соціальних аспектів [16].

Багато науковців розглядають туристичну індустрію як важливу складову національної економіки, яка має міжгалузевий характер і функціонує як комплекс, що інтегрує досягнення різних сфер господарства. Туристична індустрія об'єднує різні суб'єкти, залучені до туристичної діяльності, створюючи складну систему взаємодії між потребами туристів та можливостями території, що приймає.

Ця галузь охоплює не лише виробництво товарів для туристичних потреб, але й широкий спектр послуг, що включає проживання, харчування, екскурсійне обслуговування та інші елементи, необхідні для забезпечення повноцінного відпочинку. Значна увага приділяється створенню матеріальної бази, яка б забезпечувала розвиток туризму: це будівництво готелів, розвиток транспортної інфраструктури, створення туристичних об'єктів та зон відпочинку. Важливим є і підготовка кваліфікованих кадрів, здатних забезпечити якісне обслуговування туристів [17].

До туристичної індустрії також належать процеси прийому, обслуговування та перевезення туристів, які задовольняють їхні потреби в дозвіллі та розвагах під час подорожей. Ця галузь відіграє важливу роль у формуванні особливостей функціонування туризму в певному регіоні, надаючи можливість відчувати його унікальні культурні та природні особливості. Вона також є формою освоєння території, яка сприяє її

економічному розвитку, збереженню культурних та історичних пам'яток і підтримці локальних громад [18, с. 27].

Індустрія туризму охоплює широкий спектр суб'єктів господарювання, що мають безпосередній чи непрямий зв'язок з формуванням, реалізацією та споживанням туристичних послуг. Відмінною особливістю таких послуг є їхня нематеріальність, що впливає на специфіку роботи в галузі. Туристичні послуги мають ряд особливих рис, які визначають їх унікальність та вимагають особливої уваги при їх створенні та продажі.

1. Нематеріальність. Послуги не мають фізичного втілення, їх якість оцінюється за емоційним і загальним ефектом для клієнта.

2. Невіддільність від джерела надання. Досвід залежить від конкретного місця чи контексту, що формує унікальність пропозиції.

3. Варіабельність (мінливість). Якість послуг залежить від зовнішніх (погода, економіка) та внутрішніх (обслуговування) факторів, вимагаючи адаптації до ринкових умов.

4. Відсутність права власності. Турист не володіє послугою, а лише отримує тимчасові враження.

5. Незбереженість. Послуги споживаються в момент надання, потребуючи точного планування для збалансування попиту й пропозиції.

6. Складність стандартизації. Якість є суб'єктивною, залежить від досвіду персоналу та організації процесу.

З огляду на ці характеристики, підприємства в туристичній індустрії повинні ретельно враховувати особливості надання послуг, зокрема їхню мінливість, нематеріальність та незбереженість. Лише адаптуючись до потреб туристів і динамічних змін на ринку, вони зможуть забезпечити стабільне функціонування та відповідати вимогам сучасного споживача [19, с. 65].

Останніми роками нематеріальна сфера економіки демонструє небувалу динаміку розвитку, де особливу увагу привертає глобальний ринок туризму як одна з найбільш чутливих та перспективних галузей. Туризм на сьогодні визнається вагомим компонентом міжнародної торгівлі, а його вплив на

економічну систему світу безперервно зростає. У сучасних умовах доходи від експорту туристичних послуг посідають четверту позицію серед усіх світових галузей, випередивши навіть такі потужні індустрії, як паливна, хімічна та машинобудівна [20, с. 60].

Експерти прогнозують, що туризм стане однією з провідних сфер працевлаштування на світовій арені. Ця галузь вже зараз забезпечує роботою мільйони людей, охоплюючи різноманітні напрямки діяльності – від готельного бізнесу до організації культурних заходів. Більш того, туристична індустрія знаходиться в постійному процесі розвитку та адаптації до нових умов. Впровадження інноваційних технологій у сфері туризму сприяє покращенню якості обслуговування і створенню більшого спектру послуг, не знижуючи попиту на робочу силу, а навпаки – стимулюючи зростання кількості робочих місць [21].

Постійне оновлення та зростання туристичної галузі приваблюють дедалі більше інвесторів, які розглядають цей сектор як стабільну й перспективну основу для бізнесу. Така тенденція свідчить про те, що туризм не лише впливає на економіку, а й створює нові можливості для зайнятості та інноваційного розвитку.

Аналіз конкурентних переваг регіону в контексті залучення інвестицій у туристичний сектор розкриває важливі компоненти його туристичного потенціалу. Кожна з цих складових формує унікальне середовище для розвитку туризму, сприяє притоку туристів та підвищує інтерес інвесторів до регіону. А саме вони складаються з цих складових:

1. Ресурсне забезпечення. Природні рекреаційні ресурси, культурні та історичні пам'ятки, релігійні об'єкти, що формують унікальність регіону.

2. Рівень інфраструктури. Розвинена транспортна мережа, зручний доступ через дороги, аеропорти, пункти пропуску.

3. Виробнича база. Наявність туроператорів, турагентств, готелів, закладів харчування, що забезпечують якісне обслуговування туристів.

4. Інноваційний розвиток. Впровадження технологій, цифровізація послуг, підвищення якості обслуговування.

5. Інституційний розвиток. Стабільні умови для роботи туристичних об'єктів, регуляторна підтримка.

6. Фінансова стійкість. Економічна стабільність, рентабельність послуг, забезпечення захищеності інвестицій.

7. Попит на туристичні послуги. Потік туристів, купівельна спроможність, що визначають дохідність.

8. Кваліфіковані трудові ресурси. Досвідчений персонал, здатний надавати високоякісні послуги [22].

Таким чином, туристична індустрія постає як організована система, що об'єднує суб'єктів з різних галузей, котрі спільними зусиллями формують туристичні продукти. Їхня діяльність приносить вагомий економічний та соціальний ефект для національної економіки, задовольняючи специфічні потреби населення у відпочинку та подорожах. Завдяки тісній взаємодії цих елементів формується стабільний ринок, який приваблює інвесторів та стимулює розвиток регіону в умовах глобальної конкуренції.

1.2. Поняття про туристичний потенціал

Туризм сьогодні є одним з найважливіших рушіїв економічного розвитку багатьох країн та регіонів, відомих як туристичні дестинації. Підвищення ефективності управління туристичним сектором має високу пріоритетність на державному та регіональному рівнях. Це пов'язано з тим, що туризм виступає не лише як потужний фактор економічного зростання, а й як каталізатор розвитку інших галузей, стимулюючи економіку загалом.

Для багатьох країн та регіонів туристичний сектор є стратегічним напрямком розвитку, зокрема через його значний мультиплікаційний ефект. Інвестиції та розширення туристичних послуг позитивно впливають на суміжні галузі, такі як транспорт, готельний бізнес, ресторанне господарство

та торгівля. Зростаючий потік туристів сприяє збільшенню робочих місць, активізації малого та середнього бізнесу та покращенню інфраструктури, що, в свою чергу, позитивно відображається на місцевій економіці.

Для успішного розвитку туризму в певній дестинації необхідна ретельна оцінка її туристичного потенціалу. Такий аналіз дозволяє визначити перспективність та доцільність вкладення коштів у розвиток туризму в регіоні. Оскільки інвестування в туристичну інфраструктуру потребує значних державних і приватних фінансових ресурсів, їхнє спрямування має бути обґрунтованим. Забезпечення достатнього рівня туристичного потенціалу є критично важливим, щоб уникнути ризиків, пов'язаних з недостатньою рентабельністю або навіть невдачею в поверненні інвестицій.

Коли оцінка вказує на низький рівень туристичного потенціалу, інвестори стикаються з високими ризиками щодо окупності вкладених коштів. Тому розуміння туристичного потенціалу дестинації є першочерговим завданням, яке слугує основою для прийняття інвестиційних рішень.

Для виконання оцінки туристичного потенціалу важливо вивчити сукупність факторів, що на нього впливають. Лише після всебічного аналізу цих чинників можна розробити надійний прогноз розвитку туризму. Без теоретичного обґрунтування та структурованої системи факторів оцінка туристичного потенціалу неможлива, адже саме вони визначають рівень привабливості регіону для туристів і інвесторів.

Поняття «туристичний потенціал» є предметом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених, які намагаються охопити різні аспекти його оцінки та розвитку. У вітчизняній науці до цієї теми звертаються такі дослідники, як Коваль П., Горин Г., Терехух А. та ін. [23-25].

Однак, характерною рисою більшості досліджень є високий рівень абстрактності в підходах до визначення туристичного потенціалу. Наукові праці часто зосереджуються на аналізі факторів туристичного потенціалу переважно в аспекті ресурсного забезпечення – таких, як природні й культурні ресурси, що є основою для розвитку туризму.

Однак, інші важливі чинники, зокрема фактори пропозиції, особливості конкурентного середовища та сучасні туристичні тренди, часто залишаються поза увагою. Такий підхід обмежує можливості всебічного розуміння туристичного потенціалу і його динаміки в умовах глобальної конкуренції. Для створення ефективної стратегії розвитку туризму регіону необхідно враховувати не лише наявність ресурсів, але й здатність регіону конкурувати на ринку, адаптуючись до змін у вподобаннях та потребах туристів, що дозволяє збільшити привабливість дестинації в очах інвесторів та відвідувачів.

У зарубіжній науковій літературі питання туристичного потенціалу та впливу різноманітних факторів на його розвиток досліджували такі вчені, як Croes R., Ridderstaat J., Trzaskowska M. D., Latosińska J., Żek M. та інші [26-28].

Незважаючи на вагомий внесок зарубіжних та вітчизняних науковців у питання оцінки туристичного потенціалу, залишаються аспекти, які потребують глибшого дослідження. Одним із таких аспектів є взаємозв'язок між поняттями «туристичний потенціал» та «туристичний продукт». Це співвідношення є критично важливим для ефективного управління на рівні дестинації, адже воно впливає на формування та оцінку вартості створених туристичних благ у конкретному регіоні.

Зокрема, «туристичний потенціал» включає в себе сукупність природних, культурних, економічних та інституційних ресурсів, які регіон може використати для розвитку туризму. Натомість «туристичний продукт» відображає кінцеву вартість цих ресурсів, що перетворюються в конкретні послуги чи товари, які споживають туристи. Співвідношення між потенціалом і продуктом важливе для того, щоб не лише створити конкурентоспроможний туристичний продукт, але й оптимально використовувати наявні ресурси та підвищувати рентабельність дестинації.

Ця проблема залишається недостатньо вивченою, оскільки вимагає комплексного підходу до визначення критеріїв та індикаторів, що дозволяють оцінити відповідність використаного туристичного потенціалу з комерційною

вартістю створеного продукту. Це завдання ускладнюється ще й необхідністю врахування динамічних ринкових умов та змін у вподобаннях туристів.

Туристична наука і практика в Україні отримала значний розвиток після 1991 року, коли країна здобула незалежність і почала переходити на ринкові засади розвитку. За цих умов вітчизняна туристична наука перебуває на етапі становлення, узгодження знань і консолідації. Важливим аспектом цього процесу є формування термінологічного апарату, оскільки відсутність єдності у визначеннях базових понять ускладнює дослідження і практичну реалізацію стратегій у сфері туризму.

Одним із таких термінів, що викликає дискусії, є «туристичний потенціал». Це поняття охоплює різні аспекти, пов'язані з можливостями регіону для розвитку туризму, включаючи природні, культурні та економічні ресурси. Однак відсутність єдиного підходу до визначення цього терміну ускладнює створення стандартів оцінки та управління потенціалом дестинацій. Багато науковців мають різні погляди на те, що саме слід включати до складу туристичного потенціалу, що призводить до різних підходів у дослідженнях і практичному використанні концепції.

На сьогоднішній день у вітчизняній науковій літературі існує широкий спектр трактувань терміна «туристичний потенціал». Однією з причин такого різноманіття є активне запозичення західного наукового досвіду в галузі туризму. Після здобуття Україною незалежності значний вплив на формування української туристичної науки мали західні концепції та підходи, зокрема з англосаксонського наукового простору. Це обумовлено тим, що основна частина перекладеної літератури виявилася англійською.

Проте, механічне перенесення зарубіжних термінів без критичного переосмислення та адаптації до місцевих умов і наукового досвіду України призвело до неузгодженостей у вітчизняній термінології. Відсутність систематизації та узагальнення призвело до появи численних тлумачень базових понять і розвитку індивідуальних концепцій, які часто не враховують

досягнень попередніх дослідників і можуть не відповідати реаліям українського туристичного ринку.

Як результат, у туристичній науці України спостерігається певний теоретичний розрив і хаос, що виявляється у фрагментарності знань, різноманітті трактувань і невпорядкованості підходів до формування понять. Для подолання цих проблем необхідна систематична робота з уніфікації термінології, яка враховувала б як сучасний світовий досвід, так і специфіку розвитку туризму в Україні.

Основні визначення терміна «туристичний потенціал» у вітчизняній науці розкривають різні аспекти цього поняття, наголошуючи на природних, культурних, економічних і соціальних ресурсах, які сприяють розвитку туризму. Ось основні підходи до визначення туристичного потенціалу:

1. Туристичний потенціал території – це багатогранне поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних, соціально-історичних ресурсів, а також господарську й комунікаційну інфраструктуру. Ці компоненти формують передумови для розвитку різних видів туризму на даній території [23, с. 193].

2. Рекреаційно-туристичний потенціал регіону розглядається як сукупність як безпосередньо рекреаційно-туристичних ресурсів, так і різноманітних ресурсів (природних, виробничих, трудових, фінансових, інформаційних, екологічних), які можуть сприяти фізичному відновленню людини, діяльності суб'єктів туристичної сфери, а також забезпечувати стійкий розвиток регіону [24].

3. Туристичний потенціал дестинації – це не просто сукупність ресурсів, але й людський ресурс, продуктивні можливості, організаційні здібності та інвестиції, які сприяють створенню туристичного продукту. Туристичний потенціал може оцінюватися кількісно через обсяги наданих туристичних послуг, як поодиноких, так і комплексних [25].

4. Туристичний потенціал – це сукупність природних і створених людиною умов, можливостей і засобів, придатних для формування

туристичного продукту, проведення турів, екскурсій і програм. Цей підхід підкреслює практичну сторону туристичного потенціалу, де ресурси можуть безпосередньо використовуватися для задоволення потреб туристів [29].

Кожне з цих визначень по-своєму відображає різні елементи туристичного потенціалу, проте всі вони акцентують увагу на важливості ресурсної бази й умов, необхідних для розвитку туризму.

Щоб здійснити аналіз підходів до визначення туристичного потенціалу в іноземній літературі, доцільно представити порівняння ключових цитат науковців у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення терміна «туристичний потенціал» іноземними авторами

Визначення		Джерело інформації
Українською мовою	Мовою оригіналу	
«Туристичний потенціал регіону складається з його туристичних активів і всіх форм розвитку та функціонування території в економічній, політичній та соціальній сферах.»	«The tourism potential of a region consists of its tourism assets and all forms of development and functioning of the area in the economic, political and social spheres.»	Croes R., Ridderstaat J., Bağ M., Zientara P. Tourism specialization, economic growth, human development and transition economies: The case of Poland [26].
«Туристичний потенціал – це властивість простору, яка надає йому здатність залучати та задовільно обслуговувати туристів, а також визначає можливості для розвитку суб'єктів туристичного сектору, що працюють у цьому просторі.»	«Tourism potential is the property of a space giving it the capacity to attract and satisfactorily serve tourists, as well as determining the possibilities for the development of tourism sector entities operating in this space.»	Trzaskowska M.D., Dreła K. Identification and Comparative Analysis of Selected Elements of Tourism Potential from a Regional Perspective [27]
«Туристичний потенціал включає структурні ресурси	«Tourism potential includes structural resources (tourism	Latosińska J., Żek M. Potencjał turystyczny

(туристичні активи та розвиток, транспортна доступність) та функціональні ресурси (наприклад, економічні, екологічні та соціально-демографічні), що зумовлюють розвиток туризму.»	assets and development, transport accessibility) and functional resources (e.g., economic, ecological and socio-demographic) conditioning tourism development.»	obszarów nadbużańskich na przykładzie gminy Sarnaki [28].
---	---	---

Отже, наведена таблиця демонструє різні визначення поняття «туристичний потенціал» регіону, які підкреслюють багатогранність цього терміна залежно від контексту. Перше визначення описує туристичний потенціал як сукупність туристичних активів та форм розвитку і функціонування території в економічній, політичній та соціальній сферах, що підкреслює важливість комплексного підходу до розуміння потенціалу регіону. Друге визначення акцентує увагу на просторовій властивості території залучати туристів та задовольняти їхні потреби, а також визначає можливості розвитку суб'єктів туристичного сектору, які діють на цій території. Це вказує на важливість туристичного потенціалу як фактору розвитку підприємництва в туристичній сфері. Третє визначення підходить до потенціалу регіону структуровано, включаючи структурні ресурси (туристичні активи, транспортна доступність) та функціональні ресурси (економічні, екологічні, соціально-демографічні), що забезпечують розвиток туризму.

Таким чином, поняття «туристичний потенціал» в іноземній літературі об'єднує різні аспекти, що впливають на привабливість регіону для туристів. Важливими є як природні та культурні ресурси, так і інфраструктура, яка забезпечує комфортне перебування та пересування. Окрім цього, на туристичний потенціал впливає й соціально-економічне середовище, що визначає можливості місцевого населення щодо надання туристичних послуг.

Кожне з наведених визначень показує, що туристичний потенціал є динамічною та комплексною категорією, яка враховує різні чинники розвитку регіону та є основою для планування та реалізації стратегій у сфері туризму. Це підкреслює необхідність інтегрованого підходу до управління туристичним потенціалом для досягнення стійкого розвитку регіону.

Отже туристично потенціал регіону є критично важливим для його економічного, соціального та культурного розвитку. Це поняття охоплює широкий спектр ресурсів, серед яких природні, культурні, економічні та інституційні, що спільно визначають рівень привабливості регіону для туристів. Саме завдяки ефективному використанню цього потенціалу можливе формування конкурентоспроможного туристичного продукту, що відповідає запитам як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів.

Оцінка туристичного потенціалу є необхідною передумовою для успішної реалізації інвестиційних проектів, які передбачають вкладення значних державних та приватних коштів. Лише за наявності високого рівня туристичного потенціалу можна очікувати стабільну рентабельність проектів та зменшення ризиків, пов'язаних із поверненням інвестицій. У процесі оцінювання туристичного потенціалу важливо враховувати такі ключові елементи, як наявність природних рекреаційних ресурсів, рівень інфраструктурної забезпеченості, а також соціально-економічне середовище.

Українські та зарубіжні дослідники приділяють значну увагу вивченню туристичного потенціалу, пропонуючи різноманітні трактування та методи його оцінки. Зокрема, зарубіжна література часто підходить до цього питання з акцентом на комплексність, розглядаючи туристичний потенціал як синергію природних і функціональних ресурсів регіону. Вітчизняні ж дослідники наголошують на важливості урахування як ресурсного забезпечення, так і конкурентних аспектів ринку, які дозволяють адаптувати туристичний продукт до сучасних вимог споживачів.

Важливим аспектом туристичного потенціалу є його здатність не лише формувати унікальний туристичний продукт, але й сприяти сталому розвитку

регіону через підтримку місцевих громад, збереження природних і культурних багатств, а також покращення рівня життя населення.

1.3. Оцінка туристичного потенціалу регіону: фактори та виклики

Дослідження туристичного потенціалу країни або її регіонів передбачає комплексний аналіз ефективності використання наявних ресурсів, визначення конкурентоспроможності на ринку та оцінку рівня попиту на запропоновані туристичні продукти. Туристичний потенціал визначається не тільки на основі наявних природно-кліматичних чи культурно-історичних ресурсів, але й через здатність регіону ефективно реалізувати їх у вигляді туристичних послуг і продуктів, які приваблюють туристів.

Якщо навіть за умов багатих природних і культурних ресурсів попит на туризм у регіоні залишається низьким, це може свідчити про відсутність чіткої стратегії розвитку галузі або низький пріоритет туризму в регіональній економічній політиці. Для забезпечення успішного розвитку туристичної галузі регіону необхідно не лише правильно визначити і розвинути туристичні ресурси, а й орієнтуватися на ринкові потреби, формувати відповідні пропозиції та створювати умови для залучення туристів [30, с. 7].

На конкурентну привабливість туристичних регіонів впливає комплекс факторів, які формують туристичну привабливість та створюють можливості для сталого розвитку галузі. Ключові з них включають:

1. Екологічний: екологічний стан, природні ресурси, якість води та повітря, кліматичні умови. Забруднення або екологічні ризики знижують привабливість.

2. Політичний: правове регулювання, стабільність, безпека, низька криміногенна ситуація. Сприяє довірі інвесторів і туристів.

3. Економічний: стабільність, рівень доходів, інфляція, ціни на послуги, інвестиції в інфраструктуру. Важливий для якості та доступності послуг

4. Інфраструктурний: автошляхи, транспорт, заклади харчування, готелі, рівень цифровізації. Формує зручність і доступність.

5. Соціальний: демографія, рівень зайнятості, культурне розмаїття, соціальна інфраструктура. Впливає на комфортність регіону.

6. Культурний: освітні заклади, культурні та розважальні об'єкти. Чим більше можливостей для культурного відпочинку, тим привабливіший регіон [31].

Наявність цих факторів дозволяє оцінити туристичну привабливість регіонів та виявити найперспективніші напрямки розвитку туристичної галузі. Це сприятиме формуванню ефективної стратегії розвитку туризму, яка може бути підтримана та стимульована на державному рівні.

Туристично-рекреаційний потенціал регіону являє собою багатокomпонентну систему з ієрархічною структурою, яка включає різні елементи, кожен з яких робить свій внесок у загальний потенціал території для розвитку туризму та рекреації. Часто аналіз цього потенціалу обмежується формальними визначеннями, без детального розгляду взаємозв'язків між елементами. Це призводить до неповних і неточних оцінок, оскільки багато структурних складових залишаються поза увагою, а якісна оцінка взагалі не враховується.

Визначення компонентів туристично-рекреаційного потенціалу з точки зору економіки та дослідження його як системи є важливим завданням. Це дозволяє виявити всі елементи, що входять до складу потенціалу регіону, зокрема природні, культурні, інфраструктурні, соціальні та інші ресурси, що впливають на привабливість регіону для туристів (рис. 1.1).

Крім того, це дає можливість точно розрахувати загальну величину потенціалу: кількісна оцінка з урахуванням усіх елементів забезпечує реалістичніше уявлення про потенціал та дозволяє визначити оптимальні можливості для розвитку туризму. Важливим також є дослідження інтеграції елементів у рамках туристично-рекреаційної системи регіону, що дозволяє оцінити можливості взаємодії між компонентами, такими як природні ресурси

та інфраструктурні проєкти, і сприяє створенню комплексної стратегії розвитку, яка враховує всі аспекти і ресурси регіону.

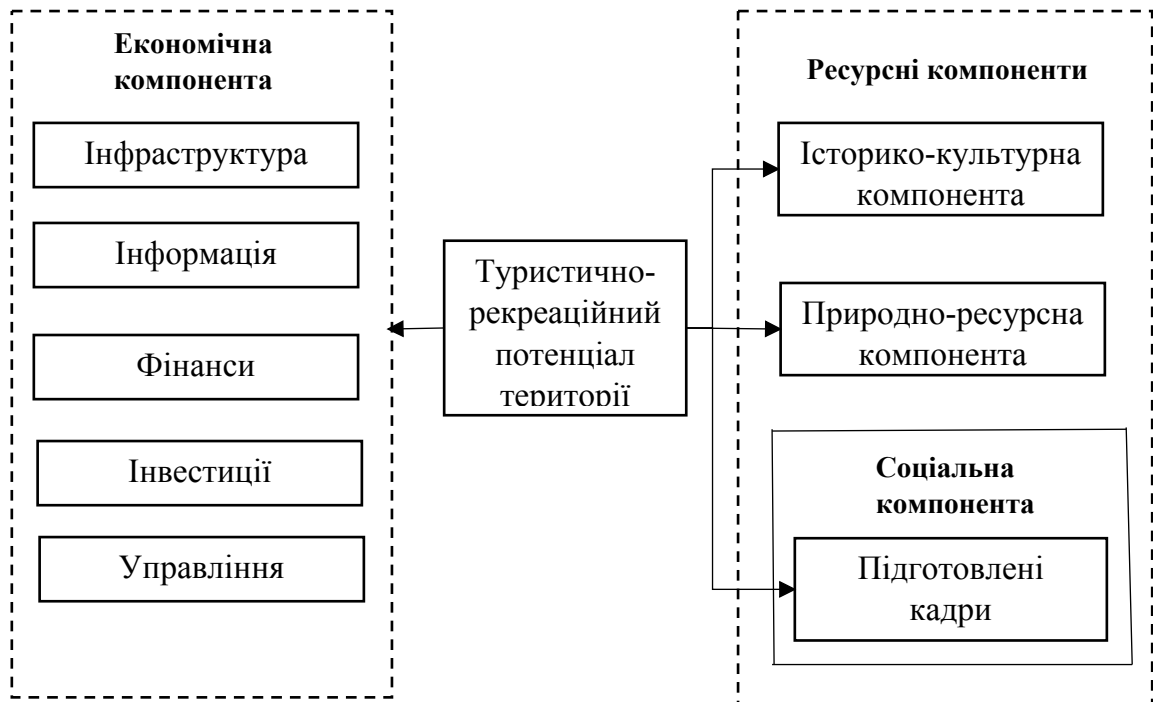

Рисунок 1.1 – Компонентний склад туристично-рекреаційного потенціалу території

Групи складових для оцінювання потенціалу туристичної галузі регіону складаються з економічної, ресурсної та соціальної компоненти. Вони мають наступний вигляд:

Економічна компонента:

1. Інфраструктура. Кількість закладів розміщення, ресторанного господарства, коефіцієнт завантаження, обсяг товарообігу, кількість працівників..

2. Інформація. Розвиненість інформаційних систем, законодавча база, доступність спеціалізованих інформаційних продуктів.

3. Фінанси. Державні дотації, інвестиції, фінансування заходів для покращення якості обслуговування.

4. Інвестиції. Обсяг вкладень, кількість угод з інвесторами, розвиток інфраструктури.

5. Управління. Нормативно-правова база, ефективність управлінських процесів, стабільність системи.

Ресурсні компоненти:

1. Історико-культурна компонента. Включає пам'ятки світового, національного чи державного значення, їхню історичну та культурну цінність, стан збереженості й час, необхідний для огляду. Важлива для розвитку історико-культурного туризму.

2. Природно-ресурсна компонента. Містить рельєф, водні об'єкти, ландшафти, корисні копалини, кліматичні особливості, лісові масиви й інші ресурси, що визначають екологічний потенціал регіону.

Соціальна компонента:

Підготовлені кадри. Підготовка кадрів є важливим чинником розвитку туристично-рекреаційної сфери. Це залежить від кількості працівників у галузі, навчальних закладів туристичного профілю та їхнього ліцензійного обсягу, що визначає спроможність освіти забезпечити ринок праці фахівцями [32, с. 14-20].

Застосування такої послідовності аналізу дозволяє отримати комплексну оцінку туристичного потенціалу як на рівні окремих регіонів, так і для туристичної галузі в цілому. Послідовний підхід сприяє повному збору даних і дозволяє не тільки окремо розглядати фактори, але й оцінювати туризм як інтегральну частину економічного та соціального розвитку регіону.

Такий підхід має кілька важливих переваг: по-перше, забезпечується комплексна оцінка впливу, де туризм розглядається як фактор, що впливає на всі сфери життя регіону, включаючи економіку, екологію, культуру та соціальні аспекти. Це дозволяє оцінити, як розвиток туризму сприяє покращенню якості життя місцевого населення та підвищує рівень зайнятості.

По-друге, послідовний аналіз передбачає поетапний збір даних, що дає змогу детально зібрати інформацію про кожен із факторів туристичного потенціалу, допомагаючи уникнути пропусків і забезпечуючи точність оцінки.

По-третє, оцінка туристичного потенціалу через вивчення цих факторів створює основу для розробки обґрунтованих стратегій і сприяє залученню інвестицій у туристичну інфраструктуру, що може значно підвищити привабливість регіону для туристів. Нарешті, такий підхід підкреслює важливість туризму для регіонального розвитку та демонструє його перспективи як одного з основних джерел економічного зростання та стабільності.

Таким чином, комплексний підхід до оцінки туристичного потенціалу не тільки допомагає виявити сильні та слабкі сторони регіону, але й розкриває стратегічну роль туризму для розвитку всієї території.

Але незважаючи на просту структуру, основною проблемою комплексної оцінки туристичних ресурсів є їхня неоднорідність і складність у визначенні універсальних критеріїв оцінювання. Регіони значно відрізняються за фізико-географічними умовами, соціально-економічним розвитком і наявними ресурсами, що ускладнює створення єдиної методики, яка б однаково ефективно підходила для всіх територій. Крім того, існуючі методичні підходи здебільшого зосереджуються на визначенні рейтингу регіонів і порівнянні їхніх туристичних показників. Хоча такі рейтингові системи дозволяють оцінити загальну привабливість і конкурентоспроможність регіонів, вони не забезпечують комплексного обґрунтування для вибору стратегій розвитку.

Недоліком такого підходу є обмежена об'єктивність, оскільки рейтингові системи можуть не враховувати специфічні особливості кожного регіону, що знижує точність у визначенні пріоритетних напрямів розвитку; відсутність гнучкості, адже універсальні методики часто не адаптуються до змінюваних умов ринку та індивідуальних потреб регіонів, що може призводити до неправильного визначення перспективних напрямів; недостатня аргументованість, коли рейтинги не завжди враховують економічні, екологічні та соціальні фактори у взаємозв'язку, що ускладнює вибір обґрунтованих стратегій для стійкого розвитку туристичного комплексу.

Незважаючи на значну кількість досліджень і методик для оцінки потенціалу туристичної галузі, залишається багато практичних проблем, що ускладнюють їх ефективне застосування. Однією з головних проблем є прозорість і достовірність даних, адже значна частина доходів туристичної діяльності перебуває у «тіньовому» секторі, що спотворює реальні фінансові показники галузі. Це ускладнює отримання об'єктивних даних, на яких можна було б базувати обґрунтовані оцінки та плани розвитку.

Іншою важливою перешкодою є недосконалість законодавчої бази. Відсутність ефективних законодавчих механізмів, які регулюють надходження в державний бюджет від туристичної діяльності, обмежує можливість контролю і прогнозування економічного ефекту галузі та ускладнює боротьбу з тіньовими доходами і маніпуляціями з боку учасників туристичного ринку.

На додаток до цього, на різних рівнях – від окремих підприємств до національної економіки – виникає тенденція до маніпуляції показниками ефективності для отримання кращих результатів на папері. Це створює труднощі у визначенні реального стану туристичної галузі та ускладнює розробку об'єктивної стратегії розвитку.

Також важливою проблемою є непорівнюваність даних, адже результати, отримані різними методами оцінки туристичної діяльності, можуть суттєво відрізнятись. Це ускладнює порівняння та аналіз, оскільки різні методики можуть призводити до викривлень, які унеможливають формування точного напрямку розвитку галузі [33].

Для подолання цих проблем потрібне вдосконалення законодавчої бази, що підвищить прозорість доходів галузі, а також розробка уніфікованих методів оцінки, які враховують специфіку туристичного ринку. Це сприятиме точнішому аналізу потенціалу туристичної галузі та забезпечить основу для розробки надійної стратегії розвитку на національному та регіональному рівнях.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що розвиток туристичного потенціалу регіону є складною системою, яка включає численні чинники, що впливають на його привабливість і економічний потенціал. На основі теоретичних положень виділено ключові аспекти, що формують туристичний потенціал і визначають можливості для його сталого розвитку. Основні висновки зводяться до наступного:

1. Туризм є багатогранною галуззю, яка виконує важливі соціальні, економічні та культурні функції. Він виступає інструментом економічного зростання, стимулює зайнятість, підвищує інвестиційну привабливість регіонів та сприяє міжнародному іміджу країни.

2. Потенціал туристичної галузі залежить від багатьох факторів, таких як природні ресурси, рівень інфраструктури, соціально-економічні умови та культурно-історичні об'єкти. Важливо не лише наявність цих ресурсів, але й здатність регіону ефективно використовувати їх для формування туристичних продуктів.

3. Одним з ключових викликів є вдосконалення законодавчої бази, що забезпечить прозорість доходів від туризму, а також розробка уніфікованих методів оцінки туристичного потенціалу, які враховують специфіку українського ринку. Це сприятиме кращій координації між державними органами та бізнесом.

4. Туристичний потенціал також повинен розглядатися як основа для сталого розвитку регіону, враховуючи необхідність збереження природних і культурних ресурсів, а також підтримку місцевих громад, що є запорукою довгострокового економічного зростання.

5. Існуючі методи оцінки та аналізу туристичного потенціалу мають бути оптимізовані для подолання проблем неоднорідності і складності у врахуванні регіональних відмінностей. Це допоможе створити ефективні

стратегії розвитку, які враховують особливості кожного регіону та сприяють загальному прогресу галузі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

2.1. Туристичні ресурси як основа формування туристичного потенціалу України

Туристичний потенціал України охоплює всі природні, культурно-історичні та соціально-економічні аспекти, що сприяють розвитку туризму та створюють можливості для організації туристичної діяльності. Цей потенціал включає як природні, так і антропогенні (штучно створені) об'єкти, а також ресурси, умови і структури, які можна ефективно використовувати для розробки туристичних продуктів, організації різноманітних турів, екскурсій, культурних заходів і програм відпочинку.

Основні складові туристичного потенціалу – це природні ландшафти, історичні та культурні пам'ятки, архітектурні комплекси, релігійні об'єкти, а також соціально-економічні ресурси, що забезпечують повноцінну діяльність туристичної інфраструктури. Залежно від унікальних характеристик регіону, ці ресурси можуть використовуватися для формування різних видів туризму, таких як екологічний, культурно-історичний, спортивний, рекреаційний та медичний туризм.

До ключових аспектів розвитку туристичної галузі відносяться розміри, структура та динаміка наявних ресурсів, їхнє збалансоване використання, а також джерела, що забезпечують їхнє формування та поновлення. Важливими є також якісні та кількісні характеристики ресурсів, здатних забезпечити привабливість території для туристів. Від ефективного використання цих ресурсів залежать розвиток і конкурентоспроможність туристичного сектора в кожному конкретному регіоні.

Туристичні ресурси та туристична інфраструктура включають такі соціально-економічні складові, як трудові ресурси, інформаційне забезпечення, управління туристичною діяльністю, матеріально-технічну

базу, транспортну та комунікаційну інфраструктуру, а також заклади обслуговування. Ці елементи формують комплексну основу, що дозволяє забезпечити високий рівень обслуговування, створюючи комфортні умови для гостей регіону та сприяючи їх позитивним враженням [34, с. 65].

Одним із ключових аспектів ефективного розвитку туризму є обережне управління та раціональне використання туристичних ресурсів, які не лише привертають увагу подорожуючих, але й відповідають на їхні потреби під час подорожей. У регіонах, де бракує природних або культурних ресурсів, туризм розвиватися не може, адже саме наявність таких ресурсів створює основу для туристичного бізнесу. Тому для розвитку туристичної галузі важливо, щоб регіон мав певний комплекс природних і соціально-культурних ресурсів, які слугуватимуть джерелом інтересу для мандрівників.

Туристичні ресурси є сукупністю природних та соціально-культурних елементів, здатних задовольнити фізіологічні, психологічні та соціальні потреби людини, сприяти її відпочинку та відновленню працездатності. Вони використовуються як для прямого споживання, так і для створення туристичних продуктів, що відповідають сучасним та перспективним рекреаційним потребам суспільства. Сюди входять природні об'єкти, такі як ліси, водойми, ландшафти, а також культурні та історичні пам'ятки, архітектура, фестивалі та події, які сприяють задоволенню культурних і соціальних інтересів відвідувачів.

Раціональне використання цих ресурсів вимагає зваженого підходу, що враховує техніко-економічні можливості регіону, тенденції розвитку індустрії гостинності та рекреаційні потреби людей [35].

У структурі туристичних ресурсів можна виокремити кілька основних компонентів: природні, соціально-культурні, технологічні та подвійні ресурси. Кожен з цих компонентів поділяється на окремі елементи, що мають специфічні властивості й структуру, і разом створюють комплекс, необхідний для повноцінного функціонування туристичної галузі (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Структура туристичних ресурсів

Туристичні ресурси охоплюють різноманітні аспекти, що можна класифікувати за природними, технологічними, суспільними та подієвими складовими. Природні ресурси включають різні типи природних зон та елементів, які сприяють оздоровленню і відпочинку. Технологічні ресурси акцентують увагу на інноваціях, інформаційних технологіях та управлінському аспекті для забезпечення комфортного туристичного досвіду. Суспільні ресурси відображають культурну, архітектурну, паркову та іншу спадщину, що має цінність для суспільства. Подієві ресурси представляють собою різноманітні громадські, мистецькі, спортивні, історичні, політичні та релігійні заходи, а також природні явища, які привертають увагу туристів.

Визначення туристичних ресурсів, запропоноване Всесвітньою туристичною організацією, є однією з найбільш точних концепцій, яка надає широке уявлення про ці ресурси як важливі елементи економічної діяльності. Згідно з цим визначенням, туристичні ресурси є основними компонентами

туристичного продукту, що робить їх ключовими для успішного функціонування галузі.

Це визначення охоплює різні аспекти, такі як природні та енергетичні ресурси, які є базою для багатьох видів туризму, зокрема екотуризму та спортивного туризму. Також у визначенні враховані інституційні, політичні, юридичні та адміністративні чинники, які створюють правове та організаційне середовище для туристичної діяльності. Важливою складовою є послуги, транспортна система та матеріально-технічне устаткування, які формують інфраструктуру, необхідну для зручного пересування та обслуговування туристів.

Охоплення туристичними ресурсами не лише фізичних об'єктів, а й попиту, зокрема людського фактору, економічної та фінансової діяльності, робить це визначення комплексним. Воно відображає важливість соціальних аспектів, таких як задоволення потреб і очікувань туристів, вплив на добробут місцевого населення, збереження культурної ідентичності та природних багатств [36].

Природні ресурси традиційно відіграють ключову роль у розвитку туристичної галузі. Вони виконують безліч важливих функцій, однак їхня основна цінність полягає в здатності сприяти відновленню як фізичних, так і духовних сил людини. Ці ресурси є не лише об'єктами споглядання, а й активними елементами, що мають позитивний вплив на здоров'я і загальне самопочуття людини.

До природних туристичних ресурсів належать як окремі природні елементи, такі як гори, ліси, водойми, кліматичні умови, так і цілісні природні комплекси – заповідники, національні парки та природоохоронні території, які створюють умови для рекреаційного відпочинку та відновлення. Природні ландшафти і екосистеми забезпечують не лише естетичне задоволення, але й надають людям можливість відчути зв'язок з природою, що сприяє зниженню стресу, поліпшенню психічного та фізичного здоров'я.

Розглядаючи природні туристичні ресурси як активні елементи, важливо враховувати їхню здатність до відновлення і підтримки екологічної рівноваги, що в свою чергу сприяє сталому розвитку туристичної діяльності. Раціональне і бережне використання таких ресурсів забезпечує не лише користь для індивіда, але й збереження природи для майбутніх поколінь, що є основою екологічно відповідального туризму.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку туристичної галузі і має всі передумови для того, щоб стати однією з визнаних туристичних дестинацій світового рівня. Розширення міжнародних контактів і співпраця з іншими країнами відкривають нові можливості для просування національного туристичного продукту на глобальному ринку, що сприяє підвищенню впізнаваності українських туристичних об'єктів і залученню іноземних відвідувачів. Участь у глобальному інформаційному просторі дозволяє використовувати передові технології, переймати успішний досвід і впроваджувати інновації у сфері туризму.

Природно-рекреаційні ресурси України включають широкий спектр природних геосистем, унікальних об'єктів і явищ природи, таких як Карпати, Чорне та Азовське моря, численні національні парки та заповідники. Ці ресурси володіють особливими характеристиками, що роблять їх привабливими для відпочинку та оздоровлення людей різного віку та стану здоров'я. Українські природні багатства можуть бути використані для організації відпочинку протягом різних сезонів, що дозволяє створювати різноманітні туристичні продукти для задоволення потреб відвідувачів [37].

Для досягнення максимального розвитку внутрішнього туризму в Україні важливо раціонально та ефективно використовувати наявні туристичні ресурси. Складові господарського та інфраструктурного управління відіграють ключову роль у забезпеченні оптимального використання природних багатств, а також збереженні й популяризації історико-культурних пам'яток. Це дозволяє створити належний рівень

комфорту та зручностей для туристів, залучаючи більше відвідувачів і сприяючи зростанню економіки регіонів.

Зокрема, західні області України та Автономна Республіка Крим мають значний рекреаційний потенціал, здатний задовольнити потреби не лише внутрішнього, але й зовнішнього туристичного ринку. Водночас цілеспрямована аналітична робота та проведення комплексних досліджень з використання рекреаційних ресурсів дозволять досягти максимальної ефективності від розвитку туризму у всіх регіонах України, відкриваючи можливості для збільшення доходів місцевих громад.

Розвиток туристичної галузі в Україні має велике значення, оскільки він створює можливості для залучення нових інвестицій, просування національного туристичного продукту на світовому ринку, а також обміну досвідом у сфері організації туристичної діяльності. Такий підхід сприяє збільшенню туристичних потоків, що, в свою чергу, стимулює економічне зростання, підвищує рівень зайнятості населення та сприяє збереженню культурної спадщини.

Туристичний потенціал України має значні перспективи, і завдяки раціональному використанню природних ресурсів та розвитку інфраструктури країна може стати конкурентоспроможною на світовому туристичному ринку. Впровадження ефективної політики управління туризмом, а також інвестиції в рекреаційні об'єкти дозволять оптимізувати використання туристичного потенціалу та сприятимуть покращенню якості послуг як для українських, так і для іноземних відвідувачів.

Україна має всі передумови для розвитку туризму та відпочинкового господарства, що є важливою частиною економіки країни та європейського туристичного ринку. Серед найбільш цінних рекреаційних ресурсів, які приваблюють туристів, можна виокремити бальнеологічні джерела, такі як мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит, які мають високий оздоровчий потенціал. Також важливими є сприятливі кліматичні умови, багаті ландшафти, чудові пляжі Чорного та Азовського морів, що створюють умови

для різноманітного відпочинку, та численні об'єкти культурної спадщини, які приваблюють прихильників пізнавального туризму [38].

У центрі України розкривається унікальний скарб природних бальнеологічних ресурсів, які відзначаються різноманітністю та унікальністю. Видатні джерела мінеральних вод та лікувальних грязей є відомими не лише на національному рівні, але й за кордоном, що відкриває перспективи для залучення міжнародних туристів. Завдяки природним багатствам, Україна має всі шанси посилити свою роль на європейському туристичному ринку, пропонуючи унікальні рекреаційні можливості, які сприяють оздоровленню, відновленню сил та гармонізації з природою.

Серед найбільш відомих і цінних бальнеологічних ресурсів України особливе місце займають:

1. «Миргородська» (Полтавська область): популярне джерело мінеральної води, корисної для травної системи, стабілізації кислотно-лужного балансу, обміну речовин. Миргородський курорт приваблює як українців, так і іноземців.

2. «Поляна Квасова» (Закарпатська область): мінеральна вода з високим вмістом вуглекислого газу та мінералів, ефективна при лікуванні гастриту, виразок і розладів травлення.

3. «Нафтуся» (Трускавець): унікальна мінеральна вода з органічними компонентами, корисна для печінки, нирок, жовчного міхура, стимулює обмін речовин і виділення жовчі [39].

4. «Куяльник» (Одеса): лікувальний курорт із мінеральними грязями та водами, ефективний для лікування опорно-рухового апарату, нервової системи та шкіри [40].

5. «Березівські мінеральні води» (Харківська область): вода з гідрокарбонатами, кальцієм і магнієм, корисна для нирок, сечовивідної та травної систем [41].

Ці джерела користуються міжнародним визнанням і заслужено вважаються національним скарбом, адже вони приваблюють туристів своїми

унікальними цілющими властивостями, що позитивно впливають на здоров'я та самопочуття.

Проте справжньою перлиною серед цього багатства природних ресурсів є Карпатський регіон. На узбережжі Карпат, у мальовничих гірських краєвидах, розташовані понад 200 джерел та свердловин з мінеральною водою, що відомі своєю цілющою силою вже протягом століть. Унікальні гірські води Карпат мають широкий спектр оздоровчих властивостей і можуть використовуватися для лікування, профілактики та відновлення фізичних сил. Тут, серед чистих лісів і бурхливих річок, створені ідеальні умови для релаксації та гармонізації з природою.

Цілющі джерела Карпатського регіону, разом із відомими курортами та санаторіями, становлять значний туристичний потенціал, здатний залучати як вітчизняних, так і іноземних відвідувачів. Вони не лише підвищують туристичну привабливість України, але й допомагають популяризувати національний туристичний продукт на світовому рівні, сприяючи розвитку рекреаційної інфраструктури в гірських регіонах.

Поділля, один із найважливіших бальнеологічних регіонів України, славиться своєю природною різноманітністю та багатством цілющих джерел. На його території розташовано понад 10 родовищ і 16 ділянок мінеральних вод, що робить цей регіон справжнім центром природного оздоровлення та комфортного відпочинку. Унікальні властивості місцевих мінеральних вод і мальовничі ландшафти Поділля створюють ідеальні умови для розвитку курортного туризму.

Зокрема, курорти в таких містах, як Заліщики та Хмільник, стали символами природного оздоровлення та гармонійного відпочинку. Заліщики, розташовані серед чудових природних пейзажів, приваблюють своїм м'яким кліматом, мальовничими краєвидами та багатством цілющих джерел. Хмільник, відомий своїми унікальними радоновими водами, давно заслужив репутацію одного з провідних оздоровчих центрів України.

Ці курорти надають не лише високоякісні лікувальні послуги, а й створюють атмосферу спокою та єднання з природою, що робить їх популярними серед туристів, які прагнуть відновити здоров'я та насолодитися комфортним відпочинком. Курортна інфраструктура регіону поступово розвивається, щоб відповідати сучасним стандартам, залучаючи дедалі більше відвідувачів і сприяючи популяризації Поділля як одного з провідних туристичних центрів України [42].

Україна відома своїм багатством природних лікувальних ресурсів, серед яких особливе місце займають цілющі грязі. Вони формуються у різноманітних природних середовищах, таких як морські затоки, солоні озера, болота та навіть лимани. Унікальність цих грязей полягає в їхньому складі: вони містять вологу, мінеральні сполуки та органічні речовини, які у поєднанні створюють природний засіб для оздоровлення та відновлення організму. Завдяки цьому лікувальні грязі здавна використовуються в медицині для терапії багатьох захворювань.

Україна має безліч курортів, які спеціалізуються на лікуванні грязями та залучають відвідувачів як з країни, так і з-за її меж. Наприклад, курорт у Бердянську, що на узбережжі Азовського моря, славиться своїми грязями, які допомагають у лікуванні опорно-рухового апарату та шкірних захворювань. Євпаторія, відома своїми грязевими ресурсами, також стала популярним напрямком для тих, хто потребує реабілітації та відновлення після травм або хронічних хвороб. Ще одним прикладом є Хаджибейський лиман, розташований поблизу Одеси, чиї грязі мають високий вміст мінеральних солей, що сприяють зміцненню імунітету та загальному покращенню здоров'я.

Крім лікувальних властивостей, ці курорти приваблюють своєю мальовничою природою, чистим повітрям та спокійною атмосферою. Поєднання цілющих грязей, мінеральних вод та комфортних умов створює ідеальне місце для тих, хто прагне не лише фізичного відновлення, а й емоційного перезавантаження. Унікальна природа, лагідний клімат та

гостинність місцевих курортів роблять їх привабливими для людей будь-якого віку.

Оздоровлення за допомогою грязей має комплексний вплив на організм. Це не лише покращення стану шкіри, суглобів чи м'язів, а й стимулювання кровообігу, нормалізація обмінних процесів та зняття стресу. Унікальність українських грязевих курортів полягає у можливості поєднати лікування із відпочинком, адже відвідувачі можуть насолоджуватися красою природи, прогулянками біля моря чи озер, а також релаксацією у сучасних SPA-комплексах [43].

Україна також славиться своїми кліматичними умовами, які створюють сприятливі можливості для рекреаційного відпочинку. Завдяки теплому літу, коли температура дозволяє насолоджуватися природою, та помірно холодній зимі з усталеним сніговим покривом, країна приваблює туристів протягом усього року. Такі кліматичні особливості створюють ідеальні умови для проведення як активного, так і спокійного відпочинку.

Однією з найважливіших переваг України є різноманіття її ландшафтних рекреаційних ресурсів, які вражають своєю природною красою та багатством. Ці ресурси формуються завдяки унікальному поєднанню рельєфу, клімату та рослинного світу. Вони сприяють розвитку різних видів туризму: від піших прогулянок і велопоходів до культурного та екологічного туризму. Особливо відзначається регіон Правобережжя, де ландшафти гармонійно поєднуються з кліматичними умовами та унікальною флорою, створюючи неповторну атмосферу для відвідувачів.

Правобережжя зачаровує своїми краєвидами, де м'які пагорби чергуються з лісовими масивами, а річки та озера додають регіону особливого шарму. Тут кожен турист знайде щось своє: одні можуть милуватися природною красою та спокоєм, інші – відкривати для себе історичні та культурні пам'ятки, розташовані серед мальовничих ландшафтів. Завдяки цьому регіон є унікальним місцем, яке приваблює як любителів природи, так і поціновувачів культурної спадщини.

Крім того, багатство рослинності, яке притаманне Україні, робить її ще більш привабливою для туристів. Ліси, степи, луки та гори – усе це формує різноманітність ландшафтів, які відображають природну унікальність країни. У поєднанні з кліматичними особливостями ці ресурси створюють сприятливі умови для організації санаторно-курортного відпочинку, а також для екологічного та сільського туризму.

Україна є однією з країн, що володіють унікальними рекреаційними ресурсами, які не лише мають важливе національне значення, а й здатні приваблювати туристів зі всього світу. До таких ресурсів належать мальовничі пляжі, природно-заповідні території, а також багатство спелеоресурсів, які створюють неповторну атмосферу для відпочинку, активного туризму та досліджень.

Пляжні зони України є справжнім природним багатством, які охоплюють узбережжя Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей, а також Кримського півострова. Ці території вражають своєю красою, поєднуючи піщані узбережжя з теплими водами морів, що створює ідеальні умови для сімейного відпочинку, активних водних видів спорту та екотуризму. Сонячний клімат південних регіонів робить відпочинок на пляжах привабливим не лише влітку, а й у міжсезоння.

Окрім пляжів, Україна може пишатися своїм природно-заповідним фондом, який включає численні національні парки, біосферні заповідники та регіональні природні ландшафти. Ці території є домівкою для багатьох рідкісних видів рослин і тварин, що робить їх цінними не лише для відпочинку, а й для екологічної освіти та наукових досліджень.

Особливе місце серед природних багатств України займають печери, які вважаються одними з найбільших і найвражаючих у світі. Подільсько-Буковинський регіон, Крим і Карпати є справжнім раєм для любителів спелеології. Печери в цих регіонах вирізняються своєю геологічною унікальністю, різноманітними формами та масштабами. Вони є не лише привабливими для туристів, а й становлять значну наукову цінність.

Завдяки відповідному облаштуванню, ці природні об'єкти можуть стати справжніми центрами туристичної активності. Печери здатні запропонувати унікальні програми для туристів, зокрема екскурсії, маршрути для початківців і професійних спелеологів, а також освітні заходи для дітей і молоді.

Україна славиться своїм багатим і різноманітним культурно-історичним спадком, який має багато пам'яток історії та культури. Це справжнє багатство створює надзвичайні можливості для розвитку культурного туризму, надаючи відвідувачам можливість відчувати дух минулих епох та доторкнутися до історії. Особливо вражають пам'ятки архітектури, що мають високу туристичну цінність та охоплюють періоди від III століття до нашої ери до сучасності.

Ці унікальні об'єкти розташовані по всій території України, але найбільша їх концентрація спостерігається в західних областях, а також у Києві, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та Криму. Кожен регіон вирізняється своїм неповторним набором архітектурних перлин, що відображають різноманітність культурних впливів та історичних подій, які формували обличчя України протягом століть.

Особливу увагу привертають українські замки та фортеці, які є яскравими свідками історичних викликів і боротьби проти зовнішніх загарбників. Ці оборонні споруди, зведені з урахуванням потреб свого часу, не лише виконували захисну функцію, але й стали унікальними зразками архітектурної майстерності. Замки в Ужгороді, Луцьку, Острозі, Кам'янці-Подільському, Хотині та багатьох інших містах є справжніми символами української історії та культури.

Ужгородський замок, розташований у самому серці Закарпаття, вирізняється своєю монументальністю та древньою історією, яка бере початок ще у ранньому середньовіччі. Луцький замок, також відомий як Замок Любарта, є зразком готичної архітектури з елементами ренесансу, що відображає європейські традиції оборонного зодчества. Острозький замок – це не лише оборонна споруда, а й культурно-освітній центр, адже саме тут діяла перша друкарня в Україні.

Крім замків і фортець, велике значення мають культові споруди, такі як Софійський собор у Києві та Печерська лавра, що входять до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Вони є не лише релігійними центрами, а й визначними пам'ятками світового рівня, які щороку відвідують тисячі туристів [44, с. 100-101].

На жаль, через війну в Україні значна кількість культурних і природних пам'яток зазнала руйнувань, а доступ до деяких туристичних місць став неможливим через окупацію або активні бойові дії. Багато історичних споруд, музеїв, заповідників та інших важливих туристичних об'єктів знищено або пошкоджено, що становить велику втрату для культурної спадщини країни.

Крім того, через військові дії у багатьох регіонах погіршилася інфраструктура, що унеможлиблює розвиток туризму та відновлення пам'яток. Наприклад, пошкодження доріг, мостів та інших транспортних шляхів обмежують можливість пересування туристів. Ризики для життя та безпеки також стримують як внутрішній, так і міжнародний туризм.

Окупація окремих територій унеможлиблює доступ до них, навіть якщо туристичні об'єкти на цих територіях залишаються неушкодженими. Це особливо стосується заповідників, національних парків та природних пам'яток, які раніше були популярними серед туристів.

Така ситуація вимагає не лише зусиль для збереження існуючих пам'яток, але й подальших стратегій щодо їх відновлення після завершення війни.

Підсумовуючи розглянуте, туристичні ресурси України є ключовою складовою її туристичного потенціалу, охоплюючи природні, культурно-історичні, соціально-економічні та інфраструктурні аспекти. Їхнє раціональне використання сприяє створенню конкурентоспроможних туристичних продуктів, формуванню позитивного іміджу країни та залученню інвестицій. Природні ландшафти, архітектурні пам'ятки, культурні традиції, а також соціально-економічні ресурси забезпечують основу для розвитку різних видів туризму, таких як екологічний, культурно-історичний, спортивний та

медичний. Важливим є поєднання ресурсів з сучасними технологіями та інноваціями для забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії.

2.2. Вплив війни на туристичні ресурси України

Війна завжди залишає свій слід на економічних, соціальних та культурних аспектах життя країни. В умовах збройного конфлікту туристична галузь зазнає значних втрат, зокрема через пошкодження або знищення об'єктів туристичної інфраструктури, історико-культурних пам'яток і природних ресурсів. Окрім цього, виникає питання безпеки туристів, що призводить до зменшення туристичних потоків.

Особливо відчутним є вплив війни на історико-культурну спадщину України. Ці пам'ятки не лише є свідками багатовікової історії, а й формують основу для розвитку культурного туризму. Історико-культурні пам'ятки, які входять або потенційно можуть увійти до складу туристичних ресурсів, мають значну атрактивність і відіграють важливу роль у збереженні та популяризації культурної спадщини. Ці об'єкти не лише сприяють розвитку туризму, але й впливають на формування світогляду суспільства, національної ідентичності та культурної свідомості. У сукупності вони утворюють історико-культурний туристичний потенціал окремих поселень, місцевостей чи цілих регіонів

На території України історико-культурні пам'ятки розташовані нерівномірно. Більша частина таких об'єктів зосереджена на півдні та заході країни, що зумовлено історичними особливостями формування цих регіонів. Однак через сучасні геополітичні обставини і ризики, пов'язані з безпекою, значний акцент у використанні туристичного потенціалу було перенесено на відносно безпечні західні області. Тут активно розвиваються туристичні маршрути, екскурсійні програми та культурні заходи, спрямовані на популяризацію місцевої спадщини.

У 2018 році постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня (№ 32) до Державного реєстру нерухомих пам'яток України було внесено вісім

об'єктів культурної спадщини, які мають статус національного значення. Загалом на той час у цьому реєстрі налічувалося 910 пам'яток національного значення. Окрім цього, сім об'єктів культурно-історичної спадщини України були включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що підтверджує їхню унікальність і міжнародне визнання [45].

Список історичних населених місць України на 2018 рік охоплював 401 населений пункт, які мають важливе культурне та історичне значення. До того ж, на території України існує 1 399 історичних міст і селищ, а також понад 8 тисяч сільських населених пунктів, які зберегли багату культурну спадщину. Ці регіони є унікальними осередками історичної пам'яті та національної ідентичності.

Загальний фонд історичних будівель і споруд у зазначених населених пунктах перевищує 70 тисяч об'єктів. Ці архітектурні пам'ятки є важливими компонентами культурного ландшафту країни, які відіграють значну роль у збереженні історичної спадщини та сприяють розвитку культурного туризму [46].

Одразу варто зазначити, що внаслідок російського вторгнення Україна зазнала значних втрат у сфері культурної спадщини. Було пошкоджено, частково або повністю зруйновано понад 380 пам'яток культури та 30 музеїв, що є невиправною втратою для національної та світової культурної спадщини.

Одним із найболючіших прикладів стало знищення 7 травня 2022 року музею Григорія Сковороди у селі Сковородинівка на Харківщині. Цей музей був важливим осередком української духовної спадщини, однак у результаті обстрілів його приміщення було фактично знищено.

10 червня 2022 року російські війська завдали ще одного удару по культурних об'єктах України, знищивши Льодовий палац у Северодонецьку. Ця подія стала символом цілеспрямованого руйнування інфраструктури міст, що мають важливе культурне та історичне значення.

Не менш трагічною стала ситуація в Мелітополі, де наприкінці травня 2022 року війська агресора захопили міський краєзнавчий музей. У цьому

закладі зберігалися унікальні експонати, зокрема скіфське золото IV століття до нашої ери, яке має неоціненну археологічну та історичну цінність.

Внаслідок воєнних дій на території України серйозно постраждала значна частина культурного спадку країни. Загальна кількість пошкоджених об'єктів, які мають статус культурної спадщини або належать до культурних інституцій, перевищує 1000. Частина цих об'єктів розташована в будівлях сучасної архітектури, що не мають спеціального історичного статусу.

На сьогодні верифіковано понад 550 випадків воєнних злочинів, спрямованих проти культурного надбання України. До постраждалих об'єктів належать 171 пам'ятка, яка має офіційний статус, 146 об'єктів історичної забудови, що мають високу культурну та архітектурну цінність, а також 58 пам'яток і творів мистецтва, які не були занесені до державного реєстру як об'єкти культурної спадщини. Окрім цього, було завдано шкоди 44 музеям, що є важливими осередками збереження історії, мистецтва та національної ідентичності.

Найбільший удар по культурній спадщині України припав на Харківську область, де зафіксовано найбільшу кількість пошкоджених пам'яток. Водночас найбільше зруйнованих і повністю знищених об'єктів зареєстровано у Донецькій області. В цілому, найбільших руйнувань зазнали об'єкти культурної спадщини, розташовані в Харківській, Донецькій та Київській областях. Графік постраждалих культурних пам'яток має наступний вигляд і показує наскільки багато об'єктів постраждало (рис. 2.2).

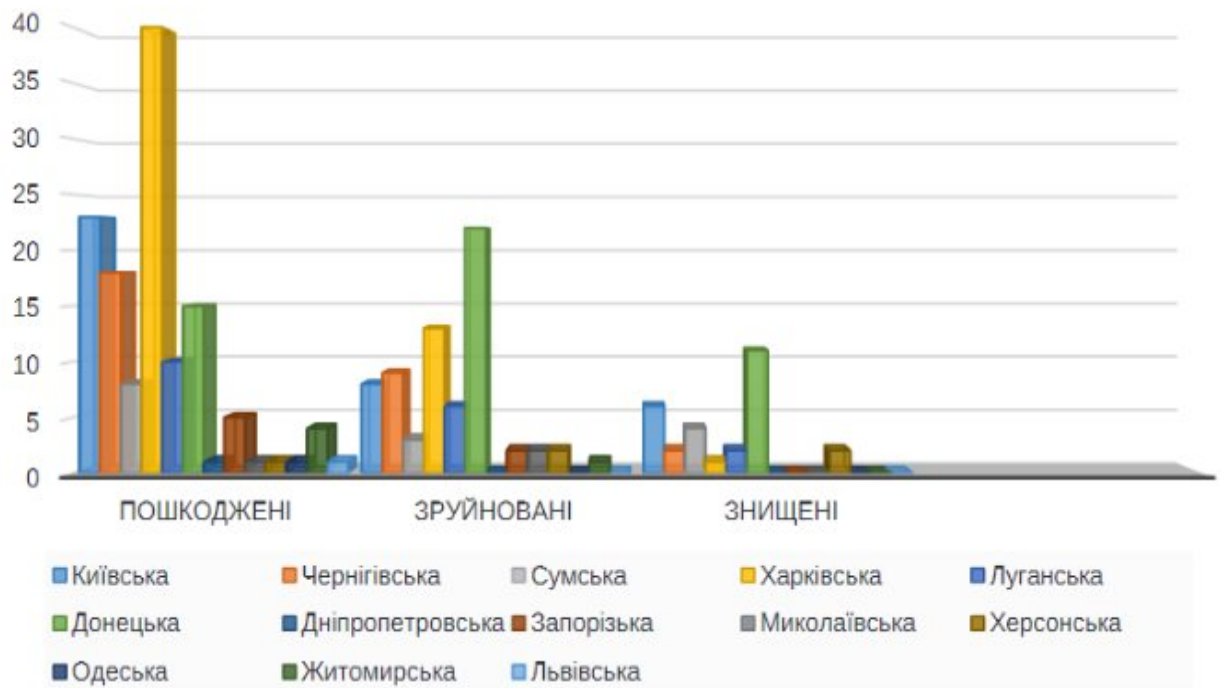

Рисунок 2.2 – Географія та кількість постраждалих культурних пам'яток

Руйнування спричинили численні обстріли та бомбардування, які завдали шкоди музеям, монастирям, церквам, театрам, бібліотекам і багатьом іншим культурним установам. Під час цих атак було втрачено чи пошкоджено безліч унікальних експонатів. Серед них – стародавні пам'ятники архітектури, художні скульптури, полотна світового рівня, а також рідкісні книги, що є надзвичайно цінними для світової культурної спадщини.

Однак, навіть ті об'єкти культурної цінності, які вдалося зберегти від бомбардувань, опинилися під загрозою грабежів. Величезна кількість викрадених артефактів була незаконно вивезена на територію Росії. Доля багатьох з цих унікальних арт-об'єктів досі залишається невідомою, а частину викрадених культурних цінностей, ймовірно, вже ніколи не вдасться повернути [47].

Масштаби руйнувань населених пунктів, інфраструктури, зокрема туристичної, залишаються непередбачуваними, що унеможливорює планування та реалізацію стратегії розвитку внутрішнього туризму.

Станом на середину вересня 2022 року Міністерство культури та інформаційної політики зафіксувало та верифікувало 493 випадки руйнувань об'єктів культурної спадщини та культурних установ. Ці руйнування охоплюють території 14 областей України, що свідчить про широкомасштабний характер цієї трагедії.

Особливо постраждали релігійні споруди, яких налічується 166 пошкоджених або знищених. З них 53 споруди мають офіційний статус пам'яток історії, архітектури та містобудування. Збитки варіюються від незначних пошкоджень до повного знищення цих об'єктів, що є безповоротною втратою для культурної спадщини України [48].

Станом на лютий 2023 року загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок російської агресії, продовжує стрімко зростати. Як свідчать дані, наведені в табл. 2.1, лише за останній період ці втрати збільшилися ще на \$6 мільярдів, досягнувши астрономічної цифри в \$143,8 мільярда.

Таблиця 2.1

Загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок російської агресії на лютий 2023 року

Тип майна	Оцінка збитків, \$ млрд.	У %
Житлові будівлі	53,6	37,27
Інфраструктура	36,2	25,17
Активи підприємств, промисловість	11,3	7,86
Освіта	8,9	6,19
АПК та земельні ресурси	8,7	6,05
Енергетика	8,1	5,63
Ліси	4,5	3,13
Транспортні засоби	3,1	2,16
Торгівля	2,6	1,81
Культура, туризм, спорт	2,2	1,53
Охорона здоров'я	1,8	1,25
ЖКГ	1,4	0,97

Цифрова інфраструктура	0,6	0,42
Адміністративні будівлі	0,5	0,35
Соціальна сфера	0,2	0,14
Фінансовий сектор	0,04	0,03
Разом	143,8	100

Згідно з оцінками, руйнування житлового фонду в Україні спричинили збитки на суму \$53,6 млрд, що становить 37,27% від загальних втрат. Пошкодження або знищення торкнулися понад 150 тисяч житлових будівель, серед яких приватні будинки, багатоквартирні будинки та гуртожитки. Ці руйнування значно вплинули на забезпечення населення житлом, що створює серйозну соціальну кризу.

На другому місці за обсягом збитків перебуває інфраструктурна сфера, втрати якої за підсумками року війни оцінюються в \$36,2 млрд (25,17%). Протягом цього періоду було зруйновано або пошкоджено понад 25 тисяч кілометрів доріг державного та місцевого значення, а також 344 мости та мостові переходи. Це суттєво вплинуло на транспортну логістику, ускладнивши пересування як цивільного населення, так і гуманітарних вантажів.

Проте, навіть в умовах війни, Україні вдалося відновити частину транспортної інфраструктури. У 2022 році було відновлено проїзд через 78 мостів на дорогах державного значення. Найбільше об'єктів відновили в Київській області – 20 із 24 мостів, а також у Чернігівській області – 20 із 27 мостів. У 2023 році відновлення тривало: було відкрито проїзд ще через два мостові переходи в Миколаївській та Харківській областях.

Оцінка повного масштабу завданої шкоди туристичній інфраструктурі України залишається надзвичайно складною. Це зумовлено тим, що значна частина територій перебуває під окупацією або ж на них тривають активні заходи з розмінування. У таких умовах детальний аналіз стану об'єктів туризму та інфраструктури є неможливим.

Центральні області України особливо відчули наслідки перебоїв у роботі інфраструктури. Регулярні ракетні удари призводили до відключень електропостачання, що значно ускладнювало функціонування готелів, ресторанів, туристичних центрів та інших об'єктів, залежних від стабільного енергопостачання. Перебої з електрикою не лише створювали незручності для населення, але й ставали перешкодою для відновлення нормальної діяльності туристичного сектору.

Станом на кінець лютого 2023 року війна, розв'язана росією, призвела до значного зростання збитків у багатьох сферах життя України. Одним із найбільш постраждалих секторів є транспорт. Кількість пошкоджених та зруйнованих автомобілів збільшилася на 28,5 тисяч у порівнянні з даними на кінець 2022 року. Загалом війна призвела до знищення або пошкодження 223,4 тисяч автомобілів, що оцінюється у \$3,1 млрд.

Не менші втрати зазнала і сфера освіти. Кількість пошкоджених чи зруйнованих освітніх закладів досягла 3170. Серед них майже 1500 закладів середньої освіти, 909 – дошкільних та 528 – вищих навчальних закладів. Збитки у цій сфері за період із грудня 2022 року зросли на \$300 млн і досягли \$8,9 млрд. Руйнування закладів освіти створює серйозні перешкоди для навчання дітей і молоді, ставлячи під загрозу майбутнє країни.

Значних втрат зазнала також природна сфера. Ліси України постраждали від воєнних дій, що завдало збитків на суму \$4,5 млрд, або 3,13% загальних втрат. Крім того, агропромисловий комплекс і земельні ресурси втратили \$8,7 млрд (6,05%), причому сума прямих збитків зросла ще на \$2,1 млрд протягом останніх місяців. Це включає пошкодження посівів, знищення сільськогосподарської техніки та неможливість використовувати значну частину земель через мінування [49].

Збройна агресія проти України має катастрофічні наслідки не лише для інфраструктури та економіки, але й для людського капіталу країни. Сотні тисяч українців втратили свої домівки, а мільйони змушені були покинути рідні місця через небезпеку для життя. Масштабна внутрішня міграція

населення супроводжується масовим виїздом громадян за кордон, що значною мірою не пов'язано з туристичними цілями, а є наслідком пошуків безпеки та захисту.

Ескалація конфлікту спричинила широкомасштабні руйнування цивільної інфраструктури: пошкоджено житлові будинки, школи, лікарні та інші об'єкти, які забезпечували базові потреби населення. Такі умови створили серйозні ризики для життя і здоров'я мільйонів людей. Жертви серед мирного населення, спричинені обстрілами та бомбардуваннями, ще більше посилюють гуманітарну кризу.

Масове переміщення людей, як усередині країни, так і за її межами, створює додатковий тиск на ресурси приймаючих громад та міжнародну систему допомоги. Люди змушені залишати свої домівки, втрачати роботу, переривати навчання дітей, що має довготривалі наслідки для соціального і економічного розвитку країни.

Протягом першого тижня війни понад мільйон громадян України були змушені покинути свої домівки та шукати притулку за межами країни. Вони перетнули кордони з сусідніми державами, рятуючись від небезпеки. Ці дані базуються на інформації, отриманій із різних джерел, зокрема офіційних звітів, наданих прикордонними службами та державними установами.

За перші два місяці війни, яка розпочалася без офіційного оголошення, найбільше українських біженців прийняла Польща. До цієї країни переїхало понад 2 мільйони 293 тисячі українців, що робить її основним напрямком для тих, хто шукає притулок. Значна кількість громадян також оселилася в інших сусідніх країнах: у Румунії кількість українських біженців досягла 595 тисяч, а в Молдові – 383 тисячі осіб.

Крім того, помітна кількість українців знайшла тимчасовий притулок в Угорщині – 354 041 особа, у Словаччині – 275 439 людей, а також у Росії – 271 254. До Республіки Білорусь виїхали 9 075 українських громадян. Деякі біженці обрали для себе більш віддалені країни: у Німеччині зареєструвалися

майже 330 тисяч осіб, а у Франції – близько 30 тисяч українських біженців [50].

Стан розвитку туризму в умовах війни в Україні є однією з найбільш складних та багатогранних тем, що потребує комплексного підходу до аналізу. Військова агресія створила нові виклики для туристичної галузі, що проявилися у різкому скороченні туристичних потоків, пошкодженні інфраструктури та втраті доступу до важливих туристичних об'єктів через окупацію. Одним із найбільш серйозних наслідків війни стало зниження рівня безпеки, що обмежило можливості як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Водночас вплив медіа, які акцентують увагу на негативних подіях, додатково погіршує імідж країни на міжнародній арені.

Значні втрати зазнала інфраструктурна складова туристичної галузі: зруйновані дороги, мости, об'єкти розміщення та інші важливі елементи інфраструктури ускладнили доступ до туристичних дестинацій. Однак, попри складні умови, Україна здійснює кроки щодо відновлення транспортних шляхів, що є важливим етапом у підготовці до повоєнного відновлення туристичної галузі. Наприклад, у 2022–2023 роках вдалося відновити низку мостів, що демонструє стійкість і прагнення до швидкого відновлення.

Ключовим фактором для подальшого розвитку є збереження та адаптація існуючих туристичних ресурсів. Природні та культурно-історичні об'єкти залишаються основою для розвитку туризму, однак необхідні значні інвестиції для їхнього збереження та відновлення. Успішна реабілітація галузі вимагає розробки стратегій, що враховують сучасні виклики, включаючи впровадження інноваційних технологій, розширення міжнародного співробітництва та створення безпечних умов для туристів.

Попри негативні наслідки війни, туризм може стати важливим інструментом повоєнного відновлення країни. Залучення інвестицій, спрямованих на розвиток інфраструктури, використання культурної спадщини та природних ресурсів дозволить створити конкурентоспроможний туристичний продукт, який приваблюватиме як внутрішніх, так і міжнародних

туристів. Таким чином, туристична галузь має потенціал стати важливим елементом економічного зростання та національного відродження.

2.3. Сучасні виклики для розвитку туристичного потенціалу України

Туризм є однією з основних галузей економіки України. У часи турбулентності та невизначеності важливо відновити конкурентоспроможність туризму в Україні. Розвиток туризму в Україні сприяє збільшенню доходів у багатьох галузях економіки, зростанню зайнятості та самозайнятості, залученню малого та середнього бізнесу до експортної діяльності, покращенню умов життя місцевих громад. Значну роль у згладжуванні диспропорцій розвитку окремих територій країни відіграє також туризм.

Проте туристичний ринок дуже вразливий до криз різного походження, таких як стихійні лиха, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, військові конфлікти, які призводять до дестабілізації ситуації всередині країни. З лютого 2022 року туристична галузь зіткнулася з новим викликом – російсько-українською війною, яка, незважаючи на свою обмежену географію, вплинула на туризм у глобальному масштабі. Безперечно, туристична галузь постраждала найбільше не лише в Європі, а й в Україні. В умовах воєнного стану туристична галузь в Україні стикається з численними викликами, що обмежують її розвиток та зменшують конкурентоспроможність на міжнародній арені. Розглянемо основні виклики, які постали перед туристичною індустрією під час військових дій в Україні (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Виклики в сфері туризму під час військових дій в Україні

Одним із ключових викликів туристичного сектору України є зменшення обсягу туристичного збору. У 2023 році сума туристичного збору за I півріччя знизилася на 4% порівняно з 2022 роком, склавши 85 472 тис. грн проти 88 936 тис. грн у попередньому році.

Для аналізу надходжень від туристичного збору за регіонами наведено дані про області, які сплатили найбільші суми збору, а також ті, де спостерігався найбільший спад протягом першого півріччя 2023 року (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Найбільше туристичного збору сплатили та найбільший спад за I півріччя 2023 року

№	Області	тис. грн	Області	тис. грн	Зниження, %
1	Львівська	20 365,6	Херсонська	5,9	98
2	м. Київ	14 171,3	Донецька	55,6	91
3	Закарпатська	9 053,5	Миколаївська	192,7	72
4	Івано-Франківська	8 755,8	Запорізька	580,5	40
5	Дніпропетровська	5 279,8	Черкаська	1 003,6	35
6	Київська	3 742,1	Одеська	2 564,8	33

7	Полтавська	2 643,3	Харківська	2 284,3	23,5
8	Одеська	2 564,8	Київська	3 742,1	20,3
9	Харківська	2 284,3	м. Київ	14 171,3	29
10	Хмельницька	2 039,5	Луганська	0	100

Згідно таблиці Львівська область є лідером за сплатою туристичного збору, значно випереджаючи інші регіони з показником понад 20 мільйонів гривень. Київ посідає друге місце, демонструючи також високий рівень туристичної активності, проте з результатом, який суттєво поступається Львівській області. Закарпатська та Івано-Франківська області займають третє і четверте місця відповідно, що свідчить про популярність цих регіонів серед туристів завдяки їхньому природному та культурному потенціалу. Дніпропетровська область займає п'яте місце, хоча з помітно нижчим рівнем доходів від туристичного збору. Інші регіони, такі як Київська, Полтавська, Одеська, Харківська та Хмельницька області, демонструють значно менші обсяги зборів, що свідчить про меншу популярність серед туристів або обмежений туристичний потенціал. Загалом аналіз показує суттєву нерівномірність у розподілі доходів від туризму між регіонами. Однак, на фоні цих позитивних результатів, низка регіонів демонструє значне зниження туристичних надходжень.

За I півріччя 2023 року в Україні спостерігався значний спад туристичного збору, що є наслідком воєнного стану, економічних викликів та переміщення населення. Найбільш критична ситуація спостерігалася в Луганській області, де туристичний збір взагалі відсутній, що пояснюється активними бойовими діями, окупацією значних територій та повною неможливістю функціонування туристичної галузі. Подібна ситуація спостерігається у Херсонській області, де обмеження доступу до туристичних зон і руйнування інфраструктури призвели до майже повної втрати туристичного збору.

У Донецькій, Миколаївській та Запорізькій областях також відзначається значний спад доходів, який пояснюється як бойовими діями, так і небажанням туристів відвідувати небезпечні регіони. Навіть у більш віддалених від фронту регіонах, таких як Черкаська та Одеська області, спостерігається помітне зниження, що свідчить про загальний вплив війни на туристичну активність, зокрема через зниження доходів населення і міграцію.

Окремо слід зазначити Київську область та місто Київ, які попри відносну безпеку порівняно з прифронтовими регіонами, зазнали значного зниження збору. Це пов'язано з економічною невизначеністю, зниженням кількості міжнародних туристів та зосередженням ресурсів на гуманітарних і оборонних потребах [51].

Ситуація демонструє значний вплив війни на туристичну галузь, яка зазнає великих втрат через неможливість забезпечити безпеку, функціонування інфраструктури та привабливість для туристів у нинішніх умовах.

Не меншим викликом для туристичної галузі стало те, що Україна потрапила до рейтингу найнебезпечніших туристичних країн у 2023 році. Мапу найнебезпечніших країн для подорожей у 2023 році опублікувала німецька організація A3M Global Monitoring, яка займається безпекою туристів у всьому світі на основі глобальної системи моніторингу (рис. 2.4).

Згідно зі звітом, оцінка ризиків країни базувалася на таких категоріях, як в'їзд/виїзд, транспорт, наявна інфраструктура, природна безпека, рівень терористичних загроз, страйки тощо. розділив світ на п'ять рівнів ризику, з країнами та містами, класифікованими від «дуже низького» до «дуже високого». Українська криза спричинила чимало змін на карті. Популярні туристичні напрямки визнали ризикованими для подорожей [52].

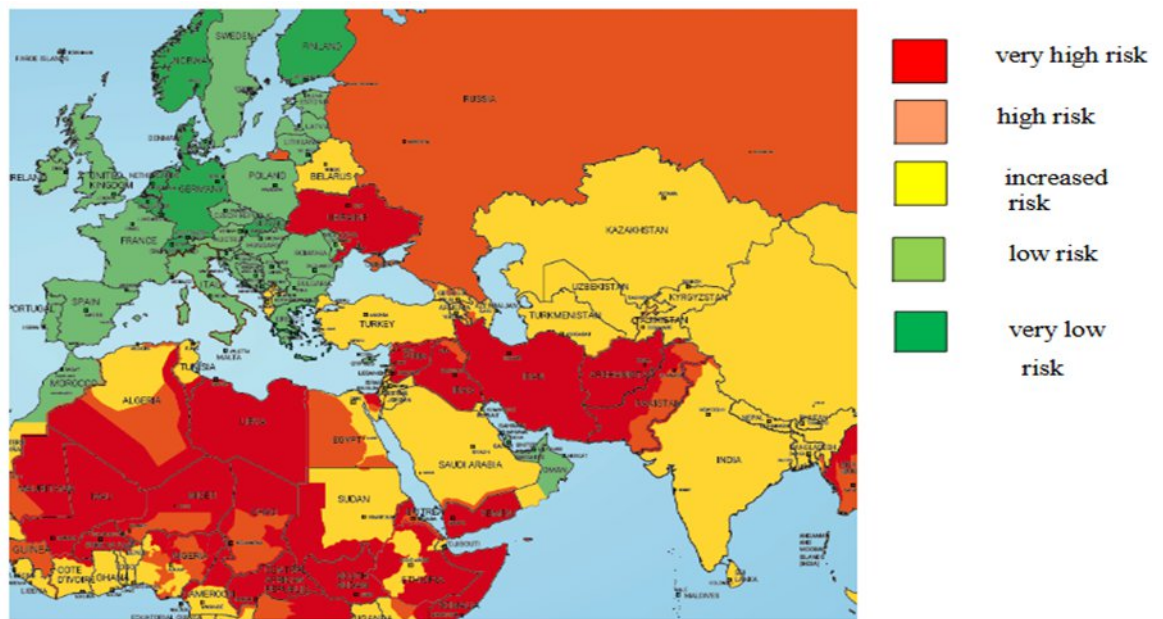

Рисунок 2.4 – Мапа найнебезпечніших країн для подорожей у 2023 р.

Серед найнебезпечніших регіонів України – Донецька, Луганська, Херсонська та Запорізька. На карті вони позначені червоним кольором, що означає «дуже високий ризик». Чим довше триває війна в Україні, тим більше страждає Європа в цілому. До такого висновку прийшли експерти Європейської туристичної комісії. За їхніми висновками, збройна агресія проти України, по-перше, заважає постпандемічному відновленню туристичної галузі в усьому макрорегіоні, а по-друге, змушує туристів шукати альтернативні напрямки для подорожей.

Дослідження Глобального індексу миру також підтверджує, як ще одну із проблем низьку конкурентоспроможність туристичної галузі в Україні внаслідок бойових дій. Глобальний індекс миру складається Інститутом економіки та миру Сіднейського університету за участю партнерських організацій з 2007 року. Під час підготовки рейтингу всі країни, охоплені дослідженням, аналізуються за допомогою спеціально розроблених показників і комбінації внутрішніх і зовнішніх факторів. Індекс базується на 23 якісних і кількісних показниках, згрупованих у три основні групи:

1. Наявність і масштаби конфліктів – внутрішніх і міжнародних, в яких бере участь країна, і кількість постраждалих в результаті цих конфліктів, а також відносини держави з сусідніми країнами.

2. Рівень стабільності та безпеки в державі – оцінює такі фактори, як частка біженців і переміщених осіб у загальній чисельності населення, кількість насильницьких злочинів і самогубств, наявність зброї, кількість ув'язнених на душу населення, заходи соціального захисту, права людини, політична стабільність, наявність та масштаби терористичних загроз, рівень ксенофобії та інші.

3. Рівень мілітаризації держави – оцінює такі фактори, як розмір військового бюджету по відношенню до національного валового внутрішнього продукту, загальний військовий потенціал держави, імпорту і експорту зброї, кількість військовослужбовців і персоналу служби безпеки на душу населення, загальна кількість зброї на душу населення, рівень доступу до зброї тощо.

У 2024 році Інститут економіки та миру опублікував 18-те видання Глобального індексу миру (Global Peace Index, GPI), який оцінює рівень миролюбності 163 країн світу (рис. 2.5).

RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE	RANK	COUNTRY	SCORE	CHANGE
84	Senegal	2.084	↓ 15	112	Belarus	2.291	↑ 3	=140	Pakistan	2.783	↑ 2
85	Guinea-Bissau	2.085	↓ 12	113	Nicaragua	2.295	↑ 12	=140	Niger	2.792	↓ 6
86	France	2.088	↓ 14	114	Benin	2.306	↓ 1	142	Venezuela	2.821	↑ 3
87	Trinidad and Tobago	2.092	↓ 10	115	Papua New Guinea	2.315	↓ 10	143	Haiti	2.827	↓ 9
=88	China	2.101	↓ 6	116	India	2.319	↑ 5	144	Ethiopia	2.845	↑ 5
=88	Cyprus	2.101	↓ 5	117	Guatemala	2.332	↔	145	Palestine	2.872	↓ 9
90	Algeria	2.11	↓ 2	118	Gabon	2.372	↓ 18	146	Colombia	2.887	↔
91	Jamaica	2.119	↑ 2	119	Djibouti	2.374	↓ 8	147	Nigeria	2.907	↔
92	Rwanda	2.12	↑ 4	120	Togo	2.381	↓ 2	148	Myanmar	2.943	↑ 6
93	Bangladesh	2.126	↓ 8	121	Zimbabwe	2.396	↓ 1	149	Burkina Faso	2.969	↓ 1
94	Equatorial Guinea	2.132	↓ 14	122	Kenya	2.409	↓ 3	150	Central African Republic	3.009	↑ 1
95	Mauritania	2.136	↓ 6	123	Honduras	2.415	↑ 1	151	Iraq	3.045	↑ 2
96	Panama	2.14	↓ 9	124	Guinea	2.423	↑ 2	152	North Korea	3.055	↓ 2
97	Dominican Republic	2.157	↑ 5	125	Lesotho	2.461	↓ 3	153	Somalia	3.091	↑ 2
98	Cuba	2.16	↔	126	Uganda	2.477	↓ 3	154	Mali	3.095	↓ 2
99	Peru	2.179	↑ 5	127	South Africa	2.507	↑ 2	155	Israel	3.115	↓ 11
=100	Georgia	2.195	↓ 6	128	Libya	2.528	↑ 4	156	Syria	3.173	↑ 2
=100	Sri Lanka	2.195	↓ 1	129	Burundi	2.567	↓ 2	157	Russia	3.249	↑ 2
102	Saudi Arabia	2.206	↑ 5	130	Ecuador	2.572	↓ 16	158	Democratic Republic of the Congo	3.264	↑ 4
103	Eswatini	2.209	↑ 3	131	Brazil	2.589	↔	159	Ukraine	3.28	↓ 3
104	Philippines	2.21	↑ 4	132	United States of America	2.622	↓ 2	160	Afghanistan	3.294	↔
105	Egypt	2.212	↑ 4	133	Iran	2.682	↑ 10	161	South Sudan	3.324	↑ 2
106	Azerbaijan	2.248	↓ 3	134	Lebanon	2.693	↓ 1	162	Sudan	3.327	↓ 5
=107	El Salvador	2.25	↑ 21	135	Chad	2.704	↑ 5	163	Yemen	3.397	↓ 2
=107	Mozambique	2.25	↑ 3	136	Eritrea	2.748	↑ 5				
109	Côte d'Ivoire	2.255	↓ 9	137	Cameroon	2.773	↑ 1				
110	Republic of the Congo	2.261	↑ 6	138	Mexico	2.778	↓ 1				
111	Guyana	2.286	↑ 1	139	Türkiye	2.78	↔				

Рисунок 2.5 – Глобальний індекс миру за 2024 рік

У 2024 році Україна посіла 159-те місце зі 163 країн, що свідчить про погіршення її позиції через триваючий збройний конфлікт. У 2023 році в Україні було зафіксовано близько 83 000 смертей, пов'язаних з конфліктом, що становить понад половину бойових втрат у світі. З 2021 року Україна стабільно погіршувала свої позиції в GPI: з 142-го місця у 2021 році до 159-го у 2024-му, що відображає зростання військових дій і внутрішньої нестабільності [53].

Ще одним викликом, який наразі впливає на туристичну галузь України, є суттєві обмеження, пов'язані з окупацією, закриттям та руйнуванням природно-заповідного фонду країни. Наявна туристична інфраструктура та природно-рекреаційні ресурси зазнають значних втрат через безперервні атаки з боку Росії. Станом на сьогодні майже 20% території природно-заповідного

фонду України опинилося під впливом війни, що спричиняє величезні екологічні та економічні збитки.

За даними Департаменту природно-заповідного фонду та біорізноманіття Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, з початку повномасштабного вторгнення майже 800 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею понад 1,24 млн гектарів, постраждали внаслідок військових дій. Зокрема, понад 500 з цих об'єктів залишаються під окупацією, охоплюючи площу близько 0,8 млн гектарів. Це означає, що значна частина унікальних природних ландшафтів та біорізноманіття країни перебуває під загрозою знищення [54].

До того ж, ситуація станом на травень 2023 року свідчить, що національні парки та заповідники, які раніше приваблювали туристів своєю унікальною красою, наразі можна умовно поділити на чотири категорії залежно від рівня доступності та безпеки. До цих категорій належать: об'єкти, що залишаються відкритими для відвідувачів, ті, де доступ частково обмежений, тимчасово закриті території, а також заповідники, що перебувають під окупацією (Додаток Б).

Під час війни безпекова ситуація залишається вкрай мінливою, що вимагає від туристів особливої обережності та відповідального підходу до планування мандрівок. Перед тим як відвідати туристично-рекреаційні об'єкти, важливо заздалегідь ознайомитися з актуальною інформацією про безпеку на офіційних ресурсах. Це дозволить уникнути небезпечних ситуацій і забезпечити комфортне перебування в природних зонах.

Для туристичних об'єктів, які віднесені до категорії «частково обмежено», передбачені спеціальні правила, що обмежують використання їхніх територій у туристичних цілях. Наприклад, у Шацькому національному природному парку, станом на червень 2023 року, діяли прикордонні обмеження. Туристам дозволено відвідувати лише південну частину парку, до якої належать села Вільшанка, Залісся, Пульмо, а також озеро Світязь. У цьому

регіоні доступна одна екологічна стежка – «Світязянка», яка дарує відвідувачам унікальні краєвиди й можливість відчутти гармонію природи.

Карпатський біосферний заповідник, розташований у прикордонній зоні, має обмеження для відвідувачів. Заборонено доступ до таких маршрутів, як «Із селища Ділового до гори Піп-Іван Мармароський» та до водоспаду Ялинського, що знаходиться на території Трибушанського природоохоронного науково-дослідного відділення. Крім того, недоступним є мінеральне джерело в урочищі Головач, розташоване в Мармароському природоохоронному відділенні.

Канівський природний заповідник також запровадив особливі правила відвідування. Для доступу необхідно заздалегідь записатися, скориставшись контактними даними, вказаними на офіційному вебсайті. Це забезпечує контрольований і безпечний доступ до території заповідника.

У національному природному парку «Хотинський» діють обмеження на в'їзд автотранспортом. Однак відвідувачам доступні екологічні стежки, туристичні маршрути (включно з велосипедними), а також прогулянки на катерах, що відкривають чудові можливості для споглядання природи.

Найсуровіші обмеження діють у Нобельському національному природному парку, який розташований поблизу кордону з Республікою Білорусь. У зоні завширшки 1 кілометр від кордону вхід заборонений, а для відвідування 5-кілометрової зони необхідно отримати дозвіл у прикордонній служби. Через це тимчасово закриті маршрути до озер Липенське, Омит, Ніговиці та популярного маршруту «Покинуті села».

Обмеження поширюються також на регіони, прилеглі до зони бойових дій. Наприклад, природний заповідник «Дніпровсько-Орільський» тимчасово закритий через заборону на відвідування лісів у Дніпропетровській області, яка запроваджена розпорядженням обласної військової адміністрації.

Водночас території, які перебувають під тимчасовою окупацією, є повністю недоступними для відвідування. Вони залишаються небезпечними через мінування, бойові дії, а також повну відсутність можливості

забезпечення контролю чи організації будь-яких туристичних заходів. Відвідування таких зон категорично заборонене, а актуальна інформація щодо статусу цих територій доступна лише після їхнього звільнення та проведення розмінування [55].

Для того, щоб відпочинок був безпечним, важливо суворо дотримуватися вказівок адміністрацій заповідників і природних парків. Крім того, варто брати до уваги, що деякі природні території можуть бути заміновані, тому важливо уникати самовільних відвідувань та покладатися на перевірені маршрути, рекомендовані відповідальними органами.

Слід зазначити, що збройні конфлікти завжди завдають шкоди довкіллю – флора та фауна страждають від пожеж, забруднення води та небезпечних газів. З 1950 по 2000 рік понад 80% найбільших збройних конфліктів у світі відбувалися в найбільш вразливих зонах біорізноманіття – біологічно багатих регіонах, які є найбільш під загрозою. Це, у свою чергу, впливає на розвиток спортивного, рекреаційного, медичного та оздоровчого туризму, пов'язаного з природними ресурсами.

Дослідники показали, що популяції тварин, пов'язані з використанням природних ресурсів, зазвичай були стабільними в мирний час і знижувалися під час війни, причому чим частіші конфлікти, тим більшим був спад. Для надання адекватної оцінки наслідків бойових дій потрібен повний комплекс досліджень [56].

Але вже зараз, коли бої ще тривають в Україні, виявлено та зафіксовано багато випадків екоциду, а саме: деградація екосистем, забруднення ґрунтів, води та повітря. На рис. 2.6 зображено карту України, яка демонструє забруднені території України внаслідок військових дій.

Вчені та екологи стурбовані тим, що війна завдала значної шкоди екологічному стану України та сусідніх країн. Забруднення атмосфери, ґрунтів та водних ресурсів досягло критичного рівня, і відновлення природного балансу може зайняти багато років.

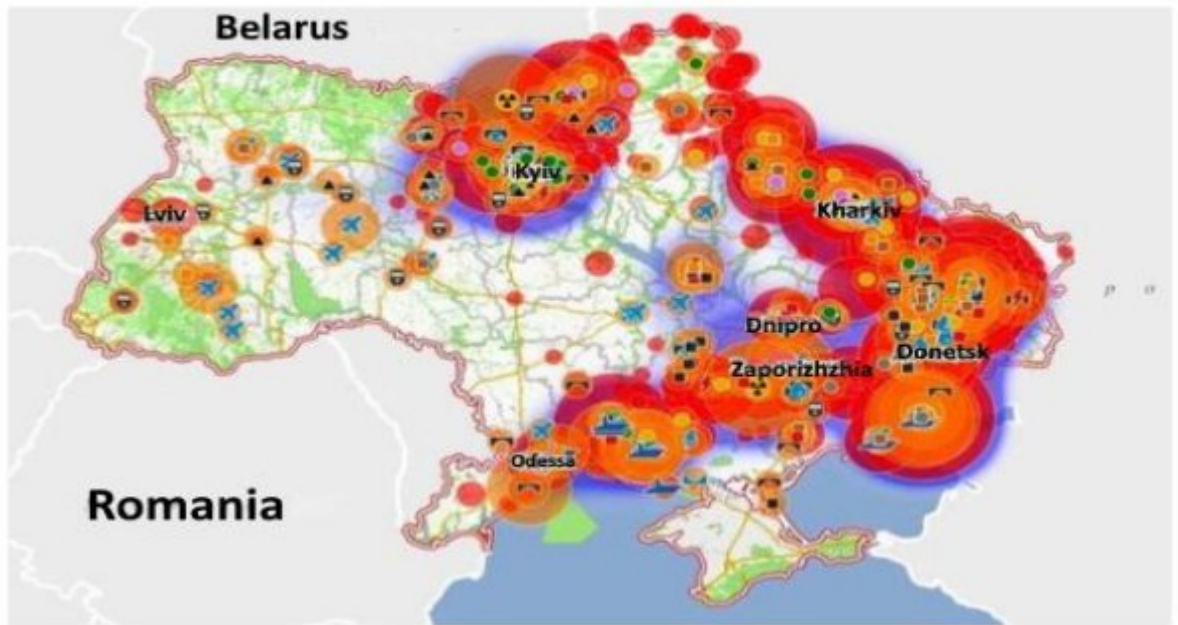

Рисунок 2.6 – Забруднені внаслідок бойових дій території України [57]

Військові дії призводять до викидів токсичних речовин у повітря через вибухи боєприпасів, пожежі та використання військової техніки. Крім того, забруднення ґрунту відбувається через розливи пального, знищення інфраструктури та проникнення важких металів у землю. Річки та озера також страждають від хімічного забруднення, що стає наслідком руйнування підприємств, складів та інших об'єктів.

На думку експертів, повне очищення може тривати десятиліттями. Для цього потрібні значні фінансові ресурси, сучасні технології, а також участь міжнародних організацій, здатних підтримати екологічні ініціативи.

Екологи наголошують, що першими кроками має бути оцінка рівня забруднення та визначення найбільш постраждалих територій. Важливо провести детальний аналіз ґрунту, води та повітря для розробки ефективних заходів відновлення. Залучення міжнародних експертів та екологічних фондів допоможе прискорити процес реабілітації.

Військові дії тривають на 44% заповідних територій України, багато з яких, у тому числі знаменита Асканія-Нова, втратили інфраструктурне забезпечення. З початку війни екоактивісти збирали інформацію про

екологічні злочини в нашій країні, щоб задокументувати екоцид у країні (рис. 2.7).

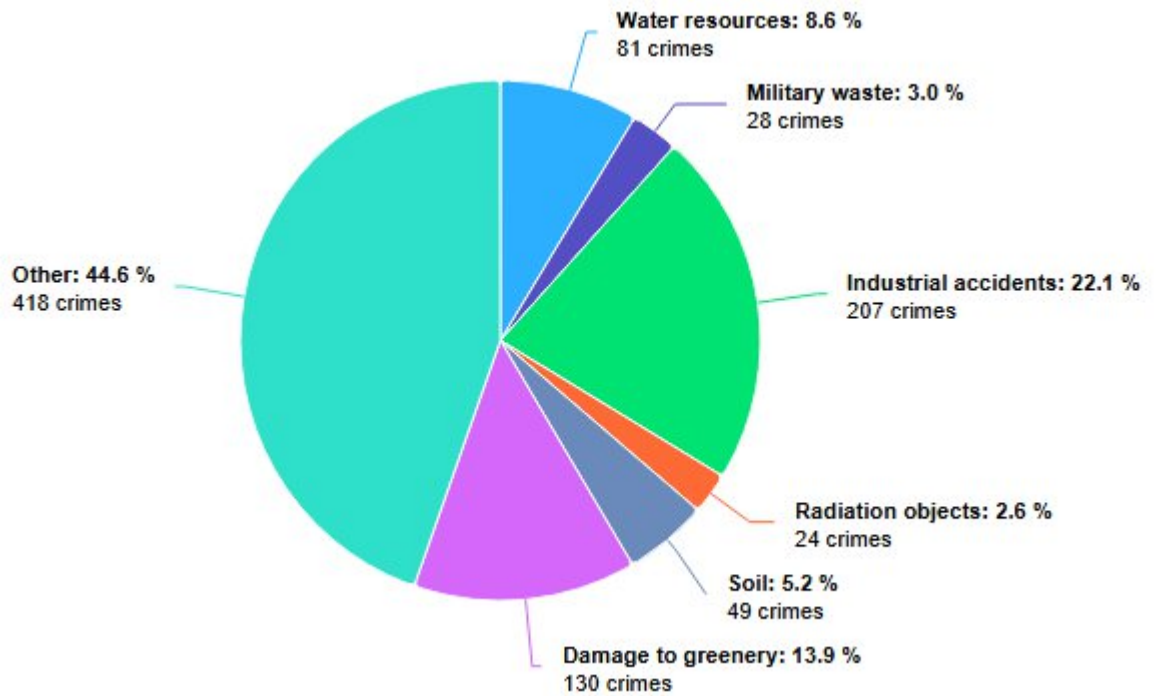

Рисунок 2.7 – Кількість воєнних злочинів проти довкілля в Україні станом на 23 листопада 2024 року [58]

З наведених вище цифр зазначимо, що мова йде про такі екологічні злочини, які впливають на туристичний ресурси, а саме:

- ~ Забруднення водних ресурсів сторонніми предметами та речовинами;
- ~ забруднення територій військовою технікою, зброєю та біологічними залишками
- ~ пошкодження або знищення промислових та об'єктів світової спадщини;
- ~ пошкодження або знищення радіаційно небезпечних об'єктів;
- ~ пошкодження ґрунтів та рослинності в природних зонах і на сільськогосподарських угіддях;
- ~ пошкодження або знищення зелених насаджень;
- ~ викиди в повітря, спричинені вибухами боєприпасів;
- ~ знищення та зменшення популяцій диких тварин.

Екологічні злочини в Україні, спричинені військовими діями Російської Федерації негативно впливають на туристичні ресурси країни, тим самим погіршуючи екологію ситуація не тільки в глобальному масштабі, але й завдає руйнівної шкоди туристичній галузі України, на відновлення якого знадобляться роки.

Наступним викликом для туристичної галузі України є руйнування та пошкодження туристичних об'єктів, що виникають внаслідок впливу війни та пов'язаних з нею подій. Як зазначено у відповідному дослідженні (рис. 2.2), більшість регіонів країни зазнали значних втрат інфраструктури, включаючи історичні пам'ятки, культурні центри та природні зони. Це негативно вплинуло на можливості прийому туристів та організації подорожей, ускладнило доступ до популярних туристичних локацій і створило додаткові виклики для місцевих громад, які раніше отримували значну частину доходів від туристичної діяльності. Відновлення цих об'єктів вимагає значних інвестицій, тривалого часу та скоординованих зусиль з боку уряду, приватного сектору та міжнародних організацій [47].

Проблема втрати трудових ресурсів у сфері туризму в Україні також стала однією з найважливіших викликів, які постали перед цією галуззю. У контексті постійних економічних і соціальних потрясінь, спричинених війною, значна частина кваліфікованих кадрів, які працювали в туризмі, змушені були залишити свої робочі місця. Це призвело до серйозних наслідків, які впливають не лише на функціонування окремих підприємств, але й на загальний стан галузі.

Однією з основних причин втрати кадрів є масова міграція населення за кордон. Через військові дії мільйони українців були змушені шукати безпечніші умови життя та праці. Багато з них – це висококваліфіковані фахівці, які могли працювати у сфері туризму: гіді, менеджери з туризму, фахівці готельно-ресторанного бізнесу та транспортної логістики. Втрата цих людей призвела до дефіциту кваліфікованих працівників, що ускладнило

можливості для відновлення галузі навіть у відносно спокійних регіонах України.

Крім того, внутрішні фактори, такі як зниження попиту на туристичні послуги, також вплинули на скорочення робочих місць у цій сфері. Багато людей перестали користуватися туристичними послугами через економічну нестабільність, зменшення доходів та загальний рівень небезпеки. У відповідь на це підприємства були змушені оптимізувати свої витрати, що часто означало скорочення персоналу. Найбільш вразливими виявилися дрібні компанії, які залежали від внутрішнього туризму і не могли конкурувати з великими гравцями, здатними працювати на міжнародних ринках.

Ще одним фактором є демографічна криза, яка ускладнила пошук молодих кадрів для роботи в туризмі. Військові дії значно зменшили чисельність працездатного населення, адже молодь часто залучається до військової служби або виїжджає за кордон для навчання і роботи. Освітні установи, які готують фахівців для туристичної галузі, також зазнали впливу війни, що призвело до зниження кількості випускників. У підсумку підприємства стикаються з дефіцитом не лише досвідчених працівників, а й молодих спеціалістів, готових навчатися та розвиватися в цій сфері.

Криза кадрів у туризмі також посилилася через психологічний стан працівників. Постійний стрес, спричинений військовими діями, невизначеністю та економічними труднощами, впливає на мотивацію людей залишатися у своїх професіях. Багато хто обирає більш стабільні сфери діяльності, залишаючи туризм, де ризики втрати роботи залишаються високими. Це призводить до зниження якості наданих послуг, оскільки менш досвідчені кадри не завжди можуть забезпечити належний рівень обслуговування [59].

Український туризм потребує комплексного підходу до вирішення проблеми втрати трудових ресурсів. Зусилля уряду та бізнесу мають бути спрямовані на створення умов, які мотивуватимуть працівників залишатися у сфері туризму.

Туристична галузь України має значний потенціал для розвитку, проте на шляху до реалізації цього потенціалу стоїть багато викликів. Її розвиток потребує комплексного підходу, ефективної стратегії та злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін. Завдяки унікальному природному багатству, історико-культурним пам'яткам і гостинності місцевого населення Україна має всі передумови для залучення значної кількості туристів. Водночас для досягнення цього необхідно вирішити низку питань, які заважають повному розкриттю її туристичного потенціалу.

Висновки до розділу 2

У процесі дослідження туристичного потенціалу України було виявлено та проаналізовано низку ключових аспектів, які визначають його сучасний стан та перспективи розвитку. Основні результати, отримані під час аналізу, можна сформулювати наступним чином:

1. Роль туристичних ресурсів як основи формування туристичного потенціалу. Туристичні ресурси України є фундаментальною основою формування її туристичного потенціалу, що визначає перспективи розвитку галузі як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Висока різноманітність природних, культурних, історичних та рекреаційних ресурсів створює передумови для розширення спектра туристичних послуг, здатних задовольнити потреби різних категорій туристів. Україна має багату спадщину, яка включає унікальні природні ландшафти, такі як Карпати, Подільські Товтри, Азовське та Чорне моря, а також історичні пам'ятки, зокрема культурні об'єкти світового значення, що є основою для створення унікальних туристичних продуктів.

Аналіз ресурсної бази свідчить про значний потенціал для розвитку туризму, однак ефективне використання цих можливостей значною мірою залежить від стану інфраструктури, управління, інноваційних підходів до маркетингу та дотримання принципів сталого розвитку. Туристичні ресурси

не лише формують конкурентні переваги України на світовому ринку, але й сприяють зростанню національної економіки, забезпечуючи створення нових робочих місць, збільшення обсягів інвестицій та покращення міжнародного іміджу держави.

2. Вплив військових дій на туристичний сектор. У результаті проведеного аналізу виявлено, що війна суттєво вплинула на скорочення туристичного потенціалу країни через руйнування інфраструктури, втрату доступу до багатьох природних і культурних об'єктів, а також зміну географічної привабливості регіонів.

Аналіз продемонстрував значний вплив воєнних дій на екологічний стан туристичних територій, включаючи забруднення навколишнього середовища, пошкодження природних ландшафтів та об'єктів культурної спадщини.

Незважаючи на складну ситуацію, відзначено збереження значної частини потенціалу для відродження туристичної галузі за рахунок реставрації об'єктів та оновлення інфраструктури. Також наголошено на важливості розробки стратегій адаптації туристичних ресурсів до сучасних викликів, що забезпечить їх ефективне використання та сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

3. Сучасні виклики для розвитку туристичного потенціалу України. Сучасні виклики розвитку туристичного потенціалу України значною мірою зумовлені воєнними діями, які суттєво вплинули на економічну, соціальну та екологічну стабільність країни. Зростаюча небезпека для життя людей і зниження інтересу до відвідування України як туристичного напрямку призвели до скорочення туристичних потоків. Руйнування об'єктів туристичної інфраструктури ускладнює відновлення галузі, а воєнні злочини проти довкілля та забруднення територій створюють серйозні перешкоди для збереження природно-заповідного фонду. Додаткові труднощі виникають через обмеження доступу до природоохоронних об'єктів, що перебувають в окупації або залишаються закритими. Такі умови ускладнюють розвиток екологічного туризму та створюють нові бар'єри для відновлення галузі. Усе

це вимагає стратегічних рішень, спрямованих на мінімізацію наслідків кризи та формування умов для майбутнього відродження туристичного сектору України.

РОЗДІЛ 3

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Перспективи туристичної індустрії України

Туристична індустрія України за останні роки зазнала серйозних змін, що зумовлено тривалим впливом воєнного стану, викликаного повномасштабним вторгненням Російської Федерації, яке розпочалося у 2022 році. Попри складні обставини, що склалися в країні, галузь продовжує зберігати вагомий потенціал для подальшого відновлення та розвитку. Туризм залишається важливою складовою економіки, яка не лише сприяє наповненню державного бюджету, а й відіграє ключову роль у міжнародному позиціюванні України, популяризації її культурної спадщини та залученні інвестицій.

З метою виявлення перспектив та напрямків розвитку туристичної галузі в Україні було проведено комплексний SWOT-аналіз (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз туристичної галузі в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
~ Унікальні природні ресурси;	~ Падіння туристичних зборів;
~ Культурна спадщина;	~ Обмеження, закриття або окупація природно-заповідного фонду;
~ Адаптація до нових умов;	~ Забруднення довкілля;
~ Сильний волонтерський рух;	~ Руйнування та пошкодження туристичних об'єктів;
~ Інноваційні підходи.	~ Втрата трудових ресурсів.

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> ~ Розвиток внутрішнього туризму; ~ Розвиток цифрових технологій; ~ Реставрація та розвиток культурної спадщини; ~ Співпраця з міжнародними організаціями. 	<ul style="list-style-type: none"> ~ Тривалість війни; ~ Небезпека для туристів через воєнні дії; ~ Екологічні наслідки війни; ~ Нестабільність військових дій; ~ Конкуренція з сусідніми країнами. ~ Зростання витрат на логістику та енергоресурси.

Цей інструмент дозволив ретельно оцінити як поточний стан галузі, так і її сильні сторони, слабкості, можливості та загрози, що впливають на конкурентоспроможність у сучасних умовах. Результати дослідження дали змогу виділити низку ключових факторів, які визначають перспективи розвитку галузі, а також розробити рекомендації для ефективного використання її потенціалу.

Туристична галузь України в умовах воєнного стану перебуває в складному, але водночас перспективному становищі, демонструючи унікальну комбінацію сильних і слабких сторін, можливостей і викликів. Україна має багатий потенціал завдяки своїм природним ресурсам, культурній спадщині та здатності суспільства до швидкої адаптації в екстремальних умовах. Природно-заповідні території, мальовничі ландшафти, історичні пам'ятки та культурні традиції залишаються важливими активами, які підтримують привабливість країни для туристів навіть у періоди кризи.

Унікальним явищем є волонтерський рух, який активно сприяє не лише відновленню пошкоджених туристичних об'єктів, а й створенню безпечних умов для внутрішнього туризму. Завдяки співпраці громади, волонтерів і державних органів поступово реалізуються проекти, спрямовані на збереження історико-культурної спадщини та розвиток нових маршрутів.

Інноваційні підходи відіграють ключову роль у трансформації туристичної сфери. Впровадження цифрових технологій, зокрема розробка онлайн-платформ для бронювання, віртуальних турів і мобільних додатків для туристів, відкриває нові можливості для популяризації внутрішнього туризму. Серед іншого, цифровізація дозволяє інтегрувати сучасні сервіси для туристів, полегшуючи планування подорожей навіть у складних умовах.

Однак, галузь стикається з низкою слабких сторін, які суттєво обмежують її потенціал. Одним із ключових факторів є скорочення туристичних надходжень, що зумовлено зниженням кількості іноземних туристів через обмеження на пересування громадян. Це стає серйозною перешкодою для відновлення економіки, особливо в регіонах, які традиційно залежали від туристичної діяльності.

Ситуацію ускладнюють закриття, обмеження доступу або навіть втрата частини природоохоронних територій через окупацію чи інші наслідки війни. Це призводить до зменшення кількості привабливих туристичних об'єктів, які могли б слугувати магнітом для відвідувачів. Додатковим фактором є екологічні проблеми: забруднення довкілля, спричинене бойовими діями, та руйнування інфраструктури, включно з туристичними пам'ятками, які раніше слугували візитівками регіонів.

Поряд із цим, значним ударом для галузі стала втрата кваліфікованих кадрів. Багато досвідчених працівників були змушені змінити професійну діяльність або покинути країну, що створює додаткові труднощі для відновлення туризму після стабілізації ситуації.

Незважаючи на виклики, туристична галузь відкриває перед собою нові можливості для розвитку. Особливу увагу сьогодні приділяють внутрішньому туризму, який стає потужним рушієм для активізації місцевих економік, створення нових робочих місць та підвищення зацікавленості громадян до подорожей рідним краєм. Інноваційні цифрові технології, такі як віртуальні тури, мобільні додатки для планування маршрутів, онлайн-бронювання та

інтерактивні карти, створюють умови для комфортного та доступного використання туристичних послуг, навіть у віддалених регіонах.

Крім того, особливого значення набуває реставрація та збереження культурної спадщини. Завдяки підтримці міжнародних грантових програм та ініціатив із відновлення, з'являються можливості для реставрації історичних пам'яток, які є невід'ємною частиною національної ідентичності. Інтеграція новітніх технологій, таких як 3D-сканування та цифрова архівація, допомагає відтворювати історичні об'єкти з високою точністю, залучаючи до цього процесу молодих спеціалістів і науковців.

Співпраця з міжнародними організаціями відкриває нові горизонти для фінансування та отримання експертної підтримки, необхідної для відродження галузі. Такі партнерства дозволяють не лише акумулювати ресурси, а й запозичувати передовий досвід із розвитку туризму в інших країнах. Особливу увагу слід приділяти створенню унікальних туристичних продуктів, що базуються на місцевих традиціях, культурі та природних багатствах, адже саме автентичність є тим, що приваблює сучасних туристів.

Однак загрози, з якими стикається туристична галузь, є суттєвими і вимагають стратегічної адаптації. Війна та пов'язана з нею нестабільність продовжують створювати високий рівень загрози для безпеки мандрівників, що суттєво обмежує можливості для розвитку туристичного ринку. До того ж, екологічна шкода, спричинена військовими діями, включаючи забруднення водних ресурсів, деградацію ґрунтів та руйнування унікальних природних ландшафтів, становить серйозну загрозу для майбутнього екотуризму.

Конкуренція зі сторони сусідніх країн, які активно просувають свої туристичні можливості, зокрема регіональний та культурний туризм, ускладнює процес повернення міжнародного потоку туристів. Ці країни пропонують безпечніші та стабільніші умови, що робить їх привабливішими для потенційних мандрівників.

Крім того, зростання витрат на логістику, паливо й енергоресурси також посилює фінансовий тиск на бізнес, знижуючи його прибутковість та

конкурентоспроможність. Це змушує компанії шукати шляхи оптимізації витрат, впроваджувати енергоефективні рішення та переглядати логістичні процеси. Крім того, підвищення витрат може впливати на ціноутворення, що, у свою чергу, може зменшувати купівельну спроможність клієнтів та знижувати обсяги продажів.

Україна, яка протягом останніх десятиліть демонструвала значний прогрес у розвитку туристичної індустрії, зіткнулася з новими викликами, зумовленими воєнними діями на своїй території. Попри це, туристична галузь залишається важливим компонентом економіки країни, потенціал якої, навіть у складних умовах, залишається високим. Перспективи розвитку туризму в Україні в умовах воєнного стану ґрунтуються на здатності адаптуватися до нових реалій, використовуючи як внутрішні, так і зовнішні чинники.

Україна володіє значним природним і культурним потенціалом, що створює унікальні можливості для розвитку туризму навіть у непростих умовах. Карпати, із їхніми багатими природними ресурсами та самобутньою культурною спадщиною, продовжують залишатися одним із найпривабливіших туристичних напрямків. Цей регіон приваблює як внутрішніх мандрівників, так і гостей з-за кордону завдяки розвиненій інфраструктурі, екотуристичним маршрутам, автентичній кухні та численним традиційним заходам.

Попри складнощі, у мирних областях України активізується культурний туризм, що передбачає не лише відвідування музеїв і пам'яток архітектури, а й інтерактивні події, такі як тематичні екскурсії, майстер-класи з народних ремесел і участь у колоритних локальних фестивалях. Наприклад, святкові ярмарки, гастрономічні дні та етнографічні заходи приваблюють туристів, які прагнуть зануритися в багатий світ української культури.

Окрім цього, туристи дедалі більше звертають увагу на маловідомі місця, такі як степи Херсонщини, каньйони Буковини, озера Волині та безкраї простори Полісся. Це дозволяє не лише урізноманітнити туристичні

маршрути, а й підтримувати локальні громади, сприяючи розвитку їхньої економіки.

В умовах воєнного стану пріоритети туристичного попиту зазнали суттєвих змін. Основну аудиторію нині складають внутрішні туристи, які обирають безпечні регіони для відпочинку. Особливої популярності набувають напрями екологічного та сільського туризму, які пропонують можливість відвідувати мальовничі природні парки, озера, ліси та невеликі населені пункти. Тут мандрівники знаходять не лише фізичний відпочинок, а й важливу емоційну розрядку, що особливо актуально в умовах стресу, спричиненого військовими діями.

Такий формат туризму не лише допомагає людям відновити сили, але й має значний соціально-економічний вплив. Розвиток цього сегменту сприяє підтримці місцевих громад, забезпечуючи додатковий дохід для жителів сільської місцевості, які часто є найвразливішими в складних економічних умовах. Туристи, відвідуючи місцеві ферми, крафтові виробництва, або ж беручи участь у традиційних ремеслах, не лише сприяють розвитку локальної економіки, але й зберігають культурну спадщину.

Окрім цього, зростає зацікавленість у активному відпочинку: походах у гори, веломаршрутах та інших екологічно дружніх видах дозвілля. Це відповідає світовим тенденціям усвідомленого туризму, який пропонує мінімальний вплив на природу та максимальне залучення до її збереження.

З огляду на ці зміни, розвиток сільського та екологічного туризму може стати стратегічним напрямом для підтримки економіки країни та забезпечення психологічного відновлення громадян.

Пандемія COVID-19, яка передувала військовим подіям, стала потужним імпульсом для активного впровадження цифрових технологій у сферу туризму, відкривши нові горизонти для розвитку галузі. Завдяки цьому, навіть у складних умовах війни, цифровізація набула стратегічного значення, дозволяючи знаходити нові способи залучення туристів через віртуальні

екскурсії, інтерактивні платформи, мобільні додатки та активну роботу у соціальних мережах.

Такі інноваційні підходи дають можливість не лише зберігати інтерес до України як туристичного напрямку, але й активно просувати її культурно-історичну спадщину та сучасні досягнення на міжнародній арені. Онлайн-тури по музеях, природних парках та визначних пам'ятках стали доступними для широкої аудиторії, а інтерактивні мапи дозволяють мандрівникам планувати свої майбутні подорожі.

Крім того, цифрові платформи слугують ефективним інструментом для популяризації локальних ініціатив, підтримки малого бізнесу у сфері туризму та розвитку нових форматів співпраці між туристичними операторами. В умовах глобальних викликів це дозволяє Україні залишатися у фокусі уваги туристів і створювати підґрунтя для відновлення галузі після завершення воєнних дій.

Перспективним напрямком в Україні є розвиток воєнного туризму, орієнтованого на відвідування історичних місць і пам'яток, пов'язаних із боротьбою українського народу за незалежність. Такий вид туризму не лише сприяє глибшому розумінню національної історії, але й допомагає формувати сильну національну ідентичність, особливо серед молоді. Для іноземних туристів це унікальна можливість побачити сучасну історію країни через призму її боротьби за свободу, відчутти її дух і культурну самобутність.

Окрім цього, розвиток воєнного туризму може стати важливим чинником економічного зростання регіонів, залучаючи інвестиції у місцеву інфраструктуру, готельний бізнес і сферу обслуговування. Екскурсії до таких місць, як Меморіал Героїв Небесної Сотні, музеї та пам'ятники, пов'язані з війною на сході України, можуть стати центром уваги тематичних турів.

Важливим аспектом є також співпраця з освітніми закладами для створення інтерактивних програм і курсів, які дозволять поєднати туризм із вивченням історії. Це допоможе не лише зберегти пам'ять про героїчні події,

але й популяризувати Україну як країну з багатою культурною спадщиною та незламним духом.

Для ефективної підтримки туристичної галузі необхідно, щоб держава активно долучалася до створення сприятливих умов для розвитку туристичної інфраструктури, забезпечувала високий рівень безпеки для туристів та впроваджувала спеціальні програми підтримки малого й середнього бізнесу. Саме ці підприємства є ключовими гравцями у сфері надання якісних туристичних послуг. Крім того, важливим завданням є налагодження співпраці з міжнародними організаціями для залучення інвестицій у відновлення туристичних об'єктів, розвиток нових маршрутів і просування України як привабливого туристичного напрямку на світовій арені..

У довгостроковій перспективі туристична індустрія України може стати ключовим двигуном економічного зростання та відновлення, створюючи позитивний ефект для інших галузей, таких як транспорт, готельно-ресторанний бізнес, культурна індустрія та навіть агросектор. Повернення до стабільного та мирного життя відкриє широкі можливості для інвестування в туристичний сектор, сприятиме оновленню інфраструктури, покращенню сервісів та відродженню міжнародного туристичного потоку.

Отже, попри складнощі воєнного стану, туристична індустрія України має значний потенціал для розвитку, що ґрунтується на природних, культурних та людських ресурсах. Успіх у реалізації цього потенціалу залежить від здатності адаптуватися до нових умов, використовуючи інноваційні підходи та залучаючи підтримку міжнародної спільноти.

3.2. Шляхи відновлення туристичного бізнесу України на прикладі іноземних країн

Для прогнозування розвитку туристичної індустрії після завершення війни варто звернути увагу на досвід відновлення туристичної галузі в інших країнах, які пережили наслідки військових конфліктів. Аналіз міжнародного

досвіду свідчить, що навіть у таких складних умовах туризм не лише продовжував існувати, а й розвивався, демонструючи адаптивність і здатність до відновлення. Подібні сценарії показують, що туристична сфера може не просто вижити, але й сформувати нові стратегії та підходи, які сприяють її стійкому розвитку в умовах кризи та післявоєнного відновлення.

Особливу увагу слід приділити тому, як сфера туризму адаптується до змін і викликів, створюючи нові формати подорожей, розвиваючи внутрішній туризм та залучаючи міжнародних відвідувачів через унікальні пропозиції, засновані на історичних, культурних і природних ресурсах. Туризм може стати важливим чинником відбудови, сприяючи економічному зростанню, створенню робочих місць і відновленню позитивного іміджу регіонів, що постраждали від конфлікту.

Хорватія є прикладом країни, яка успішно відновила туристичну галузь після серйозного занепаду. У 1990-х роках, під час воєнних подій, туристичний потік до країни практично зупинився. Проте після завершення війни розпочалася масштабна кампанія з популяризації країни як привабливого туристичного напрямку. Завдяки зусиллям з реклами та висвітленню унікальних природних і культурних багатств Хорватії, країна змогла привернути увагу туристів, які раніше обирали відпочинок на грецьких островах чи в інших середземноморських країнах.

Сприятливе географічне розташування, мальовничі пляжі Адріатичного моря та багата історична спадщина зробили Хорватію популярним вибором для мандрівників. Перші хвилі реклами з'явилися в іноземних медіа, після чого акцент перемістився на співпрацю з блогерами та активну присутність у соціальних мережах. Це дозволило охопити молодшу аудиторію та залучити нові сегменти туристів.

Крім того, Хорватія стала цікавим напрямком для великих круїзних компаній, міжнародних туристичних агентств та готельних мереж, які побачили перспективи у розвитку інфраструктури країни. У 2000-х роках швидке зростання популярності авіаперельотів за доступними цінами,

розвиток бюджетного житла та відкриття нових пляжів сприяли збільшенню туристичного потоку. Водночас було впроваджено маршрути для круїзів, що додатково розширило можливості для подорожей.

Іноземні інвестиції почали активно надходити до країни, а уряд сприяв просуванню туристичних напрямків, орієнтованих на різні інтереси – від пляжного відпочинку до екологічного туризму та історичних екскурсій. У 2017 році Хорватію відвідали 15 мільйонів туристів, що стало рекордним показником. Окрім того, країна привабила вимогливих туристів із високим рівнем платоспроможності, які користуються послугами преміальних круїзів.

Швидке зростання туризму стало потужним двигуном для економіки Хорватії, забезпечуючи близько 15% ВВП країни. Щороку понад 10 мільйонів туристів приносять значні прибутки, створюють нові робочі місця та стимулюють розвиток суміжних галузей. Разом із цим, держава продовжує вдосконалювати туристичну інфраструктуру та працює над збереженням унікальної природи й культурної спадщини, що приваблює мільйони мандрівників зі всього світу.

Отже виділити можна наступні кроки, які Хорватія вжила стратегічних заходів для відновлення та розвитку туризму після кризи 1990-х років:

1. Масштабна піар-кампанія. Після завершення війни уряд і приватні компанії ініціювали активну кампанію з популяризації країни. Хорватія почала рекламувати себе як новий привабливий напрямок у міжнародних виданнях, використовуючи привабливі образи Адриатичного узбережжя, історичних міст і природних парків.

2. Залучення блогерів та соцмереж. Згодом акцент реклами перемістився до блогерів і соціальних мереж. Хорватія співпрацювала з впливовими людьми, які створювали контент про унікальні туристичні об'єкти, що допомогло охопити широку аудиторію, зокрема молодь.

3. Розвиток інфраструктури. Було вкладено значні кошти в реконструкцію та модернізацію туристичної інфраструктури: відновлено

пляжі, побудовано нові готелі, ресторани, яхтові марини та місцеві порти для круїзних лайнерів.

4. Впровадження бюджетних авіаперельотів. Хорватія співпрацювала з міжнародними авіакомпаніями для відкриття нових маршрутів, зокрема лоукостів, які зробили подорожі до країни доступними для туристів з різним рівнем доходу.

5. Стимулювання іноземних інвестицій. Уряд створив сприятливі умови для іноземних інвесторів, які активно вкладали кошти у будівництво готелів, курортів та туристичних об'єктів.

6. Розвиток круїзного туризму. Завдяки унікальному узбережжю та зручному розташуванню Хорватія стала ключовою точкою для міжнародних круїзних маршрутів. Було відкрито нові порти для прийому круїзних лайнерів.

7. Просування регіональних маршрутів. Окрім популярних місць, таких як Дубровник чи Спліт, уряд активно рекламував менш відомі регіони, зокрема острівні курорти та національні парки, що допомогло розподілити туристичний потік по всій країні.

8. Створення культурних івентів. Хорватія організовувала фестивалі, виставки, концерти та історичні реконструкції, які привертали увагу культурних туристів.

9. Збереження природної спадщини. Для підтримки екотуризму було створено програми охорони довкілля, зокрема національних парків, таких як Плітвіцькі озера та Крка, що стали візитівками країни.

10. Гнучка маркетингова стратегія. Хорватія адаптувалася до змін у туристичній поведінці, активно залучаючи технології, такі як мобільні додатки для мандрівників, онлайн-платформи бронювання та віртуальні тури [60].

Завдяки цим заходам Хорватія змогла не лише відновити туризм, але й зробити його одним із ключових джерел доходу для економіки.

Після завершення збройних конфліктів багато країн зіткнулися з викликами відновлення туристичної галузі, проте успішно подолали ці труднощі. Одним із яскравих прикладів є Кіпр, який зумів перетворити

наслідки міжетнічних протистоянь між грецькою та турецькою громадами на історію відновлення та процвітання.

Промоція туризму на Кіпрі нагадує досвід Хорватії. Основний акцент був зроблений на масову рекламу за кордоном, що дозволило країні залучити мільйони туристів. У 2018 році острів встановив рекорд, прийнявши 3,8 мільйона гостей, хоча постійне населення складало лише 1,22 мільйона осіб. Такий значний притік туристів дозволив зміцнити економіку, адже туризм забезпечує близько 18% ВВП країни.

Навіть у періоди світових криз туристична галузь Кіпру демонструвала здатність до відновлення. Наприклад, у 2021 році, після зниження туристичних потоків у 2020 році через пандемію, у пікові місяці спостерігався ріст на 300%. Це стало можливим завдяки активним рекламним кампаніям, покращенню інфраструктури та розвитку нових туристичних маршрутів.

Сьогодні Кіпр відомий не лише своїми мальовничими пляжами, але й багатою культурною спадщиною, що робить його привабливим для туристів із різними інтересами. Успіх острова слугує прикладом для інших країн, які прагнуть відродити туристичну галузь у післяконфліктний період.

Кіпр доклав значних зусиль для відновлення та розвитку туристичної галузі, здійснивши комплексний підхід. Серед основних заходів, які сприяли успіху, можна виділити такі:

1. Масова рекламна кампанія. Кіпр активно просував свої туристичні переваги на міжнародних ринках. Була запущена масштабна реклама в ключових країнах, таких як Великобританія, Німеччина та Росія, з акцентом на унікальність острова: його пляжі, історичну спадщину, гастрономію та гостинність.

2. Розвиток інфраструктури. Уряд інвестував значні кошти у модернізацію аеропортів, будівництво нових готелів та курортів, а також у покращення доріг і туристичних об'єктів. Це зробило подорожі комфортнішими як для міжнародних, так і для місцевих туристів.

3. Диверсифікація туристичних продуктів. Крім традиційних пляжних відпочинків, Кіпр почав активно розвивати екотуризм, винні маршрути, гастрономічні тури та культурні подорожі, які знайомлять гостей із багатою історією острова, античними пам'ятками та середньовічними монастирями.

4. Зміцнення іміджу безпечної країни. Після міжетнічних конфліктів Кіпр працював над відновленням репутації безпечного та стабільного туристичного напрямку. Це включало забезпечення громадського порядку, покращення умов перебування туристів і створення атмосфери довіри.

5. Співпраця з авіакомпаніями. Для забезпечення зручного доступу до острова були укладені партнерства з міжнародними авіаперевізниками. Це дозволило відкрити нові прямі рейси до Ларнаки та Пафосу, що збільшило кількість потенційних туристів.

6. Інновації у промоції. Використання сучасних цифрових технологій, таких як соціальні мережі, віртуальні тури та інтерактивні сайти, дозволило залучити молодше покоління туристів, які активно шукають ідеї для подорожей в Інтернеті.

7. Підтримка місцевого бізнесу. Влада сприяла розвитку малого бізнесу в туристичній сфері, включаючи місцеві ресторани, сувенірні магазини, туроператорів і гідів. Це допомогло зміцнити економіку та створити нові робочі місця.

8. Організація міжнародних заходів. Кіпр почав приймати значні міжнародні фестивалі, конференції та спортивні події, що підвищило його привабливість для туристів і зробило острів важливим місцем для бізнес-туризму [61].

Ці заходи дозволили Кіпру не лише відновити туристичну галузь, але й зробити її основою економічного зростання.

Яскравим прикладом розвитку спеціалізованого туризму є Ізраїль, який зумів зберегти свою популярність серед туристів, незважаючи на постійні конфлікти з Палестиною. Ізраїльська туристична індустрія ефективно адаптувалася до умов тривалого військового протистояння.

Кожна короткострокова війна завдає значного удару по економіці країни, особливо по галузях, чутливих до політичної та соціально-економічної нестабільності. Туризм належить саме до таких галузей. Наприклад, під час 50-денної війни в секторі Газа у 2014 році, яка стала найтривалішою серед конфліктів останнього десятиліття, Ізраїль втратив чверть туристів та понад 5 мільярдів доларів доходу.

Однак туризм залишається важливим сектором економіки Ізраїлю, становлячи 6,2% ВВП країни, 5% обсягу експорту та забезпечуючи 6% усіх робочих місць. Основними напрямками, які приваблюють відвідувачів, є паломницький, медичний та культурний туризм.

Ізраїль завдяки своїм багатим історичним, релігійним та культурним пам'яткам є популярним серед паломників з усього світу. Крім того, країна розвиває медичний туризм завдяки сучасним клінікам і висококваліфікованим лікарям. А культурний туризм процвітає завдяки численним фестивалям, музеям і культурним заходам.

Незважаючи на воєнний стан, у 2019 році Ізраїль прийняв рекордну кількість туристів – 4,5 мільйона. Це свідчить про високий рівень довіри до країни та успішність її туристичної політики. Розвиток цієї галузі підкріплений інвестиціями у безпеку туристичних зон, які залишаються на найвищому рівні.

Сьогодні Ізраїль демонструє, як країна може адаптуватися до викликів, пов'язаних із безпекою, і водночас залишатися привабливою для мільйонів мандрівників.

Отже основні дії, які допомогли Ізраїлю досягти успіху:

1. Покращення безпеки туристичних зон. Ізраїль інвестує значні кошти у забезпечення безпеки туристів. Туристичні зони, такі як Єрусалим, Тель-Авів і міста біля Мертвого моря, перебувають під постійним наглядом поліції та спеціальних служб. Також були розроблені спеціальні маршрути, що максимально уникають потенційно небезпечних регіонів.

2. Розвиток медичного туризму. Країна активно розвиває сектор медичних послуг, пропонуючи висококласне лікування за конкурентними цінами. Також ізраїльські клініки відомі сучасним обладнанням і досвідченими лікарями, що приваблює пацієнтів із різних країн.

3. Підтримка паломницького туризму. Враховуючи, що Ізраїль є центром для трьох основних світових релігій, держава вкладає кошти у збереження й реставрацію історичних і релігійних об'єктів, таких як Стіна Плачу, Храм Гробу Господнього та місця на горі Сіон. Ізраїль організує спеціальні програми для паломників, включаючи безпечні тури святими місцями.

4. Рекламні кампанії на міжнародному рівні. Ізраїль активно працює над формуванням позитивного іміджу за кордоном, використовуючи соціальні мережі, туристичні виставки та міжнародну рекламу. Відкриваються інформаційні центри в ключових країнах для залучення туристів.

5. Інвестиції в інфраструктуру. Оновлюються аеропорти, дороги, готелі та туристичні об'єкти. Створюються нові зони відпочинку, наприклад, курорти біля Мертвого моря та в пустелі Негев.

6. Гнучка туристична політика. Запроваджені спрощені візові процедури для громадян багатьох країн. Розроблені програми компенсацій і пільг для туристів у разі скасування їхніх поїздок через військові дії.

7. Залучення авіакомпаній. Держава співпрацює з міжнародними авіалініями, щоб збільшити кількість рейсів до основних туристичних міст. Створені спеціальні маршрути для лоукостерів, що робить подорожі доступнішими [62].

Ці комплексні заходи дозволили Ізраїлю не лише втримати позиції на світовому туристичному ринку, але й постійно нарощувати кількість відвідувачів, навіть за умов перманентного конфлікту.

Розглянутий досвід іноземних країн показує, що ефективного відновлення туристичної галузі можливе за умови інтеграції інноваційних підходів, державно-приватного партнерства та активної участі місцевих громад.

Адаптація таких стратегій до українських реалій може стати основою для стабільного розвитку туристичного бізнесу в умовах сучасних викликів. Важливим є також забезпечення законодавчої підтримки та створення привабливих умов для інвесторів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку.

3.3. Рекомендації щодо розвитку туризму в Україні

Розвиток туризму в Україні має стратегічне значення для економічного, соціального та культурного піднесення країни. В умовах війни, руйнації інфраструктури та значних соціальних і психологічних викликів, туристична галузь потребує комплексних заходів відновлення та розвитку, що базуються на міжнародному досвіді. Важливим аспектом є не лише економічне зростання, але й соціальна інтеграція та відновлення культурної ідентичності. Україна може скористатися досвідом інших країн, що пережили війну, щоб забезпечити стійке відновлення туристичної сфери.

Забезпечення безпеки туристів є одним з найважливіших пріоритетів у процесі відновлення туристичної галузі в постконфліктний період. Відновлення довіри серед як внутрішніх, так і іноземних відвідувачів має ключове значення для стимулювання туристичних потоків і зміцнення позитивного іміджу регіону.

Одним із підходів, який показав свою ефективність, є досвід Хорватії, де для повернення туристів було розроблено комплекс заходів. Зокрема, було організовано спеціалізовані тури, що охоплювали виключно безпечні території, які не мають жодних загроз для здоров'я і життя мандрівників. Це допомогло відновити довіру і знову привабити туристів, забезпечуючи їм гарантований спокій і комфорт.

З досвіду Хорватії Україна може почерпнути важливі уроки для відновлення свого туристичного сектору. Масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на підкреслення безпеки відновлених туристичних місць, можуть

стати ефективним інструментом для повернення туристів. Варто акцентувати увагу на тих об'єктах, які були оновлені та підготовлені до прийому гостей, щоб створити впевненість, що туристам нічого не загрожує. Це допоможе сформувати позитивне враження про країну, демонструючи, що Україна здатна подолати кризу і знову готова запропонувати захопливі подорожі та безпечний відпочинок.

Інформаційні заходи можуть включати не лише традиційну рекламу, але й використання сучасних цифрових інструментів для залучення більшої аудиторії. Соціальні мережі, інтернет-реклама, відеоролики про красу відновлених регіонів – усе це допоможе створити новий, позитивний образ України. Важливу роль відіграє також залучення місцевих жителів, адже їхня підтримка і гостинність є ключовими для того, щоб туристи почувалися бажаними гостями.

Комплексний підхід, який включає безпеку, інформаційну прозорість і співпрацю з місцевими громадами, є необхідним для відновлення туристичного сектору України після конфлікту. Це дозволить не лише повернути втрачених мандрівників, а й залучити нових туристів, які, переконавшись у стабільності та безпеці регіону, обиратимуть Україну для свого відпочинку.

Важливим аспектом відродження туристичної галузі після конфлікту є відновлення та подальший розвиток туристичної інфраструктури. Це включає не лише модернізацію транспортних шляхів, а й створення нових об'єктів для розміщення гостей, розбудову ресторанів та зон для відпочинку. Такий підхід спрямований на підвищення привабливості регіонів і забезпечення комфорту для туристів, які вирішать повернутися після стабілізації ситуації.

Досвід Боснії і Герцеговини є прикладом успішного застосування таких заходів. Після завершення війни країна зосередилася на відновленні своєї інфраструктури, використовуючи як державні ресурси, так і міжнародні фонди. Значні інвестиції були спрямовані на відновлення доріг, реконструкцію туристичних об'єктів, створення сучасних готелів, ресторанів

і зон для активного відпочинку. Усе це дозволило створити комфортні умови для туристів, які почали повертатися, поступово відновлюючи туристичні потоки та економіку країни.

Для України залучення іноземних інвестицій та фінансової підтримки міжнародних організацій стане ключовим елементом у відбудові інфраструктури. Відновлення зруйнованих транспортних артерій, модернізація залізничних і авіаційних сполучень, а також створення нових сучасних об'єктів для відпочинку – усе це вимагатиме значних фінансових ресурсів, які можна залучити через співпрацю з міжнародними донорами та партнерами.

Налагодження міжнародних партнерств сприятиме реалізації проєктів з реконструкції та розвитку туристичних зон, особливо тих, які мають історичну або природну цінність. Розвиток таких об'єктів здатен повернути привабливість українським регіонам, що були постраждали від конфлікту, і допомогти туристам знову відкрити для себе багатство культури і природи країни.

Крім відновлення інфраструктури, надзвичайно важливо приділити увагу розвитку культурного туризму та туризму пам'яті. Ці напрямки не лише допомагають зберегти історичну спадщину, а й дають можливість туристам краще зрозуміти минуле країни, усвідомити важливість миру та відчутти емоційний зв'язок із місцями значних подій. Музеї, пам'ятні комплекси та історичні маршрути можуть стати важливими складовими у процесі відродження туристичної галузі.

Україна також має великий потенціал для розвитку туризму пам'яті. Місця, пов'язані з важливими історичними подіями, а також музеї, присвячені війні, можуть стати важливими точками на туристичній мапі країни. Відвідування таких об'єктів сприятиме не лише збереженню пам'яті про події та жертви конфлікту, але й формуванню культури миру та взаєморозуміння. Це також може стати важливим елементом у процесі емоційного відновлення суспільства, допомагаючи людям краще зрозуміти та осмислити пережите.

Створення спеціалізованих маршрутів, що включають відвідування пам'ятних місць, проведення тематичних екскурсій та заходів, спрямованих на вшанування пам'яті, може значно підвищити привабливість регіонів для туристів. Залучення місцевих громад до створення таких маршрутів і музеїв також сприятиме розвитку місцевої економіки, створенню нових робочих місць і зміцненню громади через спільну роботу над важливими соціальними проєктами.

Крім того, важливо розвивати співпрацю з міжнародними організаціями та історичними музеями інших країн для обміну досвідом і кращого розуміння, як зберігати пам'ять та популяризувати історію. Така співпраця може включати спільні виставки, освітні проєкти та програми обміну, що зроблять туристичний продукт більш різноманітним і цікавим для іноземних гостей.

Серед найважливіших напрямків відновлення туристичної галузі після війни є розвиток екологічного та сільського туризму. Післявоєнний період відкриває можливості для розвитку нових маршрутів, що проходять через малі міста і села, які меншою мірою постраждали від бойових дій. Залучення туристів до цих регіонів може стати рушієм економічного зростання, надаючи можливість місцевим громадам відновитися та створити нові робочі місця. Крім того, такий підхід сприяє рівномірнішому розподілу туристичних потоків, допомагаючи уникнути надмірного навантаження на популярніші туристичні локації.

Екотуризм, спрямований на залучення туристів до природних ландшафтів, об'єктів культурної спадщини та малих поселень, може значно підвищити привабливість України як туристичного напрямку. Україна має унікальні природні ландшафти, багатство культурної спадщини, численні національні парки, історичні місця та заповідні території, які можуть привабити як внутрішніх, так і іноземних туристів. Важливо розробляти нові екологічні маршрути, які будуть охоплювати природні заповідники, мальовничі ландшафти, місцеві традиції і ремесла. Такі тури можуть не лише бути екологічно відповідальними, але й пропонувати туристам унікальний

досвід, знайомство з автентичною культурою, історією та гастрономією регіону.

Крім того, розвиток сільського туризму може стати джерелом додаткового доходу для місцевих мешканців. Організація агротурів, де туристи мають можливість брати участь у сезонних сільськогосподарських роботах, навчатися традиційним ремеслам або навіть просто відпочивати на свіжому повітрі, може привернути увагу тих, хто шукає альтернативу традиційному відпочинку. Українські села мають що запропонувати — від затишних садиб і місцевої кухні до можливості відчувати себе частиною громади та поринути у справжнє життя села.

Стратегія розвитку екологічного та сільського туризму має включати підтримку місцевих ініціатив і підприємців, які займаються створенням туристичної інфраструктури. Це можуть бути невеликі готелі, кемпінги, фермерські господарства, туристичні маршрути, центри активного відпочинку. Залучення державних та міжнародних інвестицій, а також співпраця з громадськими організаціями дозволить створити сприятливі умови для розвитку цих напрямків і забезпечити стале зростання економіки регіонів.

Отже, екологічний та сільський туризм у післявоєнний період може стати важливим інструментом економічного відновлення України, підтримки сільських громад та збереження унікальної природи й культури країни. Використовуючи природні та культурні ресурси, Україна здатна створити привабливий туристичний продукт, що забезпечить сталий розвиток і допоможе країні повернутися на міжнародну туристичну мапу як безпечний і цікавий напрямок.

Іншим надзвичайно важливим напрямом розвитку туристичної галузі є розширення спектра туристичних послуг і створення нових пропозицій, які враховують сучасні тенденції на ринку. Одним із ключових елементів у цьому процесі є активне впровадження цифрових технологій, які можуть суттєво підвищити рівень комфорту і доступності для туристів.

Зокрема, використання цифрових технологій дозволяє створювати інтерактивні екскурсії, що можуть запропонувати туристам новий, унікальний досвід знайомства з культурними, історичними і природними об'єктами. Цифрові тури з використанням віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) дозволяють не лише зануритися в атмосферу минулих епох, але й відвідати місця, доступ до яких обмежений або неможливий через певні обставини. Такі інновації допоможуть зробити Україну більш привабливою для тих, хто цінує сучасні технології та нові формати взаємодії з культурною спадщиною.

Мобільні додатки для туристів є ще одним ефективним інструментом для підвищення якості туристичних послуг. Додатки можуть допомогти туристам планувати маршрути, бронювати готелі, ресторани, квитки на транспорт, а також отримувати інформацію про цікаві місця, розташовані поблизу. Це дозволяє зробити подорож максимально зручною і комфортною, а також дає можливість туристам гнучко організувати свій час і обирати ті локації, які відповідають їхнім інтересам. Крім того, інтеграція функцій геолокації може допомогти туристам легко орієнтуватися в новому місці, а також отримувати персоналізовані рекомендації на основі їхнього місцезнаходження.

Розширення можливостей цифрових технологій також дозволяє активніше розвивати концепцію «розумного туризму». У рамках цієї концепції акцент робиться на створенні інфраструктури, яка використовує сучасні інновації для покращення досвіду туристів. Це може включати розробку «розумних» гідів, інтерактивних інформаційних панелей, електронних систем керування відвідуваністю туристичних об'єктів, що допоможе уникнути черг і підвищити ефективність використання ресурсів. Також варто звернути увагу на розвиток інтегрованих платформ, де туристи можуть одночасно бронювати послуги, замовляти екскурсії, отримувати консультації та підтримку.

Впровадження таких технологічних рішень є важливим для залучення молодих і технологічно обізнаних туристів, які звикли до зручності і гнучкості сучасних цифрових сервісів. Використання інновацій допоможе Україні

позиціонувати себе як сучасну і прогресивну туристичну локацію, готову до нових викликів і здатну задовольнити потреби найвибагливіших туристів.

Розвиток кадрового потенціалу в туристичній галузі є ще одним із ключових завдань, що постає перед Україною в післявоєнний період. Сучасний туризм вимагає не лише відновлення інфраструктури та створення нових послуг, але й наявності висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечити високий рівень обслуговування та розуміти специфіку галузі, яка швидко змінюється. Формування сильної команди професіоналів стане важливою складовою успішного відродження туристичної сфери в Україні.

Післявоєнний період потребує особливої уваги до підготовки кадрів, адже змінилися як потреби туристів, так і вимоги до туристичних послуг. Зокрема, важливо проводити навчальні програми для гідів, менеджерів готелів, працівників ресторанів і закладів культурного спрямування, а також співробітників туристичних агенцій. Фахівці мають розуміти сучасні тенденції в туризмі, враховувати психологічні аспекти обслуговування туристів, які можуть мати особливі запити або побоювання після відвідування країн, що пережили конфлікт.

Навчальні програми мають охоплювати різні аспекти професійної підготовки – від покращення мовних навичок до вивчення нових технологій і методів обслуговування клієнтів. Наприклад, важливо, щоб гіді володіли не лише знаннями історії та культури, а й навичками роботи з цифровими платформами для проведення інтерактивних турів і презентацій. Менеджери готелів і ресторанів мають навчатися сучасних стандартів обслуговування, орієнтованих на максимальне задоволення потреб клієнтів і створення незабутнього досвіду перебування.

Розвиток кадрового потенціалу має також включати співпрацю з міжнародними організаціями та освітніми установами, які можуть забезпечити обмін досвідом і проведення тренінгів з участю іноземних експертів. Такий підхід допоможе українським фахівцям здобути необхідні знання та навички, що відповідають міжнародним стандартам обслуговування, а також дізнатися

про нові тенденції у сфері туризму. Підвищення кваліфікації працівників сприятиме покращенню рівня сервісу, що стане важливим фактором для залучення туристів і підвищення конкурентоспроможності країни як туристичного напрямку.

Крім того, важливим є створення умов для професійного розвитку молодих спеціалістів у галузі туризму. Це може включати проведення стажувань, курсів підвищення кваліфікації, участь у міжнародних програмах обміну та навчальних форумах. Мотивація молодих кадрів і забезпечення їм перспектив професійного зростання сприятимуть тому, що туризм стане привабливою сферою для талановитих і амбітних людей, які зможуть привнести нові ідеї та ентузіазм у розвиток галузі.

Висококваліфіковані фахівці – це основа успішного відродження туризму. Україна може стати привабливою для туристів, лише якщо зможе запропонувати якісний сервіс, що відповідає міжнародним стандартам. Таким чином, інвестування в навчання та розвиток кадрів є важливим напрямком, який дозволить підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародному туристичному ринку, забезпечити позитивний досвід туристів і зміцнити імідж України як гостинної та відкритої країни для відвідування.

Останнім, але не менш важливим викликом для розвитку туризму в Україні є подолання наслідків психологічного стресу серед населення та інтеграція внутрішньо переміщених осіб. Війна залишила значні емоційні рани, тому відновлення психологічного стану громадян стає пріоритетним завданням. Важливим напрямком для цього є створення оздоровчих центрів і курортів, що спеціалізуються на реабілітації та відновленні психологічного здоров'я. Такі заклади можуть стати не лише частиною медичної інфраструктури, але й важливим елементом оздоровчого туризму, приваблюючи як місцевих жителів, так і туристів, які шукають спокій та відпочинок.

Розвиток оздоровчого туризму має потенціал не лише сприяти відновленню постраждалих громадян, але й зміцнити економіку регіонів,

створюючи нові робочі місця та забезпечуючи приплив інвестицій. Створення реабілітаційних центрів може включати різноманітні послуги: від психологічної підтримки та консультацій з фахівцями до програм фізичної реабілітації, йоги, медитації, терапії у природних умовах. Поєднання оздоровчих процедур із відпочинком на природі, подалі від міської метушні, допоможе ефективно зняти стрес і знайти нові сили для подальшого життя.

Важливий приклад у цій сфері демонструє досвід Ізраїлю, де розвиток внутрішнього туризму став важливим інструментом для підтримки психологічного здоров'я населення після численних конфліктів. Створення спеціальних програм для місцевих мешканців, організація відпочинку у природних заповідниках, лікувальні курорти та центри психологічної підтримки – усе це стало частиною національної стратегії щодо зняття стресу та відновлення життєвих сил громадян. Україна може взяти на озброєння цей підхід, розвиваючи власні курорти і оздоровчі центри в різних регіонах країни, аби забезпечити підтримку тим, хто потребує відновлення.

Оздоровчий туризм має великий потенціал для інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Відвідування оздоровчих центрів може бути не тільки можливістю для реабілітації, але й способом знайти новий стиль життя, познайомитися з іншими людьми, що переживають схожі проблеми, і відчутти підтримку громади. Такі програми можуть включати групові тренінги, спільні заходи, що сприятимуть соціалізації переселенців і допоможуть їм знайти своє місце у нових громадах. Оздоровчий туризм може стати тим містком, який поєднує медичну реабілітацію з соціальною інтеграцією, допомагаючи людям налагодити своє життя після пережитого стресу.

Інвестування у розвиток таких програм і центрів стане не лише внеском у здоров'я населення, але й сприятиме розвитку туризму як одного з економічно значущих секторів. Гостинні умови, якісне обслуговування та професійна підтримка у поєднанні з природними багатствами країни дозволять створити конкурентоспроможний продукт на ринку оздоровчого туризму. Таким чином, створення оздоровчих центрів та курортів є важливим

елементом відновлення туристичної галузі, який допоможе не лише громадянам, що постраждали від війни, але й створить додаткові можливості для розвитку регіонів і зміцнення національної економіки.

Отже запропоновані рекомендації спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку туристичної галузі України через покращення інфраструктури, підтримку інновацій, активізацію міжнародної співпраці та популяризацію культурної спадщини і не тільки. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності туристичного ринку України на міжнародному рівні, збереженню національних ресурсів та забезпеченню сталого розвитку туристичної індустрії.

Висновки до розділу 3

Під час аналізу можливостей і пропозицій для розвитку туристичної діяльності в Україні у третьому розділі дипломної роботи були досягнуті наступні результати:

1. Перспективи туристичної індустрії України. Розглянуто основні перспективи туристичної індустрії, які включають розвиток внутрішнього туризму, стимулювання інвестицій у галузь і популяризацію культурної спадщини. Попри складнощі, зумовлені воєнним станом, виявлено значні можливості для розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Україна має унікальні природні, культурні та історичні ресурси, які можуть слугувати основою для відновлення галузі.

2. Відновлення туристичного бізнесу на основі іноземного досвіду. Значну увагу приділено аналізу міжнародного досвіду, який демонструє, як країни, що пережили військові конфлікти, змогли відновити свої туристичні сектори. На прикладі Хорватії, Кіпру та Ізраїлю розглянуто ключові ініціативи, зокрема реставрацію інфраструктури, активну рекламну кампанію та впровадження цифрових технологій. Ці підходи довели свою ефективність і можуть бути адаптовані до українських реалій. Результати аналізу свідчать,

що навіть у складних умовах туризм може стати важливим чинником економічного відновлення, створення робочих місць і покращення міжнародного іміджу країни.

3. Рекомендації щодо розвитку туризму в Україні. Окремо підкреслено значення інноваційних рішень у розвитку галузі. Впровадження цифрових технологій, таких як віртуальні тури та мобільні додатки, дозволяє залучати сучасну аудиторію, а також забезпечувати зручність і доступність туристичних послуг. Цифровізація є важливим напрямком для стимулювання інтересу як серед внутрішніх, так і іноземних туристів.

Також розглянуто можливості розвитку екологічного та сільського туризму, які можуть стати важливими драйверами економічного зростання. Ці напрями дозволяють підтримувати місцеві громади, зберігати культурну спадщину та створювати нові туристичні маршрути в регіонах, що постраждали від воєнних дій.

Загалом у розділі визначено, що відновлення туристичної галузі України потребує комплексного підходу. Необхідно поєднувати інвестиції в інфраструктуру, цифровізацію, реставрацію культурної спадщини та впровадження інновацій, залучаючи підтримку міжнародних організацій. Такий підхід забезпечить стале зростання туристичної індустрії, сприятиме зміцненню національної економіки та відновленню позитивного іміджу України на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження туристичного потенціалу України було обґрунтовано значення туризму як багатофункціональної галузі, яка сприяє економічному зростанню, підвищує рівень зайнятості, збагачує міжнародний імідж країни та забезпечує сталий розвиток регіонів. Визначено, що туристична індустрія охоплює численні аспекти: природні, культурні, соціальні, економічні та інфраструктурні, які формують її основу.

Аналіз першого розділу підтвердив, що туризм є багатогранною галуззю, яка виконує важливі соціальні, економічні та культурні функції. Вона виступає інструментом економічного зростання, стимулює створення нових робочих місць, підвищує інвестиційну привабливість регіонів та сприяє формуванню позитивного міжнародного іміджу країни. Ефективність туристичної галузі залежить від комплексного використання її потенціалу, зокрема природних, культурно-історичних, соціальних та інфраструктурних ресурсів. Разом із тим, виявлено виклики, пов'язані з необхідністю вдосконалення законодавчої бази, забезпечення прозорості доходів галузі та розробки уніфікованих методик оцінки туристичного потенціалу, які враховують регіональні особливості та сучасні вимоги ринку.

У другому розділі проведено детальний аналіз туристичних ресурсів України, включаючи природні, культурно-історичні та соціально-економічні аспекти. Незважаючи на багатство ресурсів, на розвиток галузі значно впливають наслідки військового конфлікту, які спричинили втрати культурної спадщини, обмеження у використанні природних територій, а також загальну дестабілізацію інфраструктури. Туристична індустрія стикається з численними викликами, серед яких руйнування важливих туристичних об'єктів, зниження туристичного потоку через небезпеку для відвідувачів, зменшення інвестицій через ризики воєнного часу та необхідність адаптації бізнесу до нових умов.

Третій розділ акцентує увагу на перспективах відновлення та подальшого розвитку туристичної індустрії України. Пропонуються конкретні шляхи відновлення, зокрема, залучення міжнародного досвіду, цифровізація туристичних послуг, створення спеціальних програм підтримки для регіонів із високим потенціалом. Основною рекомендацією є інтеграція сучасних технологій у розвиток туризму, підвищення кваліфікації кадрів і якості послуг та розширення туристичних пропозицій.

Отже, у ході дослідження підтверджено, що туристичний потенціал України є важливим ресурсом для соціально-економічного розвитку. Проте його реалізація вимагає подолання низки викликів, включаючи вплив воєнних дій, недостатню координацію між державою та бізнесом, а також потребу у збереженні природних і культурних ресурсів. Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише відновити галузь, а й закласти основи для її сталого розвитку в майбутньому.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: (27.09.2024)).
2. Про підтримку розвитку туризму в Україні. Указ Президента України від 2 березня 2001 р. № 127/2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: (27.09.2024)).
3. Офіційний сайт Всесвітньої Туристської Організації. URL: <http://www.world-tourism.org> (дата звернення: (27.09.2024)).
4. Богдан Н. М., Рябев А. А. Готельне господарство як інфраструктурна складова туристичної привабливості регіонів України. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Випуск 30. 2019. С. 263-272.
5. Пеклун О. С. Сприяння органів державної влади створенню позитивного іміджу країни в міжнародному туристичному просторі. : зб. наук. пр. № 1. 2012. С. 186–192.
6. Антоненко В. С., Любіцева О. О., Яворська В. В. Методологія туризмознавства : географічні аспекти : [монографія]. За заг. ред. д.геогр.н. Дудника І. М. Київ, 2023. 374 с.
7. Сисоєва С. І. Механізми управління туристичним бізнесом в Україні. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Видво ХарПІ НАДУ «Магістр». № 2. 2014. С. 75–80.
8. Макушев П. В., Хрідочкін А. В., Кусаєв К. Е. Механізм державного управління туристичною галуззю в Україні (ліцензування, сертифікація, стандартизація): навч. посіб. За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України В. О. Негодченка. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ», 2020. 182 с.
9. Моїсєєва Н. І.Т еоретичні засади понятійно-категоріальної складової сутності туризму. Ефективна економіка. № 2. 2019. С. 1-6.
10. Орленко Я. Ю. Імперативи розвитку туристичної галузі України. Вісник

Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. Вип. 2. 2016. С. 25–36.

11. Чекалюк В. В. Туризм як чинник формування державного іміджу. Інформаційне суспільство. Вип. 19. 2014. С. 13-16.

12. Бедрик Н. М. Державне регулювання туристичної галузі в умовах подолання кризи. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. № 2. 2015. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bedrik.htm (дата звернення: 30.09.2024).

13. Богатирьова Г. А., Головань М. Г., Горіна Г. О., Літвінова-Головань О. П., Коптєва Т. С., Снігур К. В. Спеціалізований туризм : навч. посіб. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. туризму та країнознавства. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2021. 173 с.

14. Баженова С. Сучасні напрями диверсифікації національного турпродукту. Економіка та суспільство. № 52. 2023. С. 1-5.

15. Баєв В. В. Характеристика структурних елементів ринку медичного туризму. Ефективна економіка. № 3. 2015. С. 1-3.

16. Глушко В. О. Вдосконалення системи інформаційного забезпечення розвитку туристичної галузі України. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. Вип. 64. 2016. С. 97-103.

17. Міщук І.П., Головата Р. Туристичні підприємства України в системі міжнародної туристичної діяльності. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній. № 1. 2021. С. 69-78.

18. Брич В. Я. Організація туризму: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 448 с.

19. Гуменюк В. В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери : монографія. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 372 с

20. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями : підручник. Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.

21. Трілленберг Г. Інноваційно-кластерний підхід до розвитку туризму України в умовах глобалізації. Журнал європейської економіки. 2014. № 4.

С. 401-414.

22. Кифяк В. Ф. Розвиток рекреації і туризму як один із чинників формування інвестиційної привабливості регіону. *Економіка та право*. 2013. № 1. С. 128–132.
23. Коваль П. Ф., Алешугіна Н. О., Андрєєва Г.П. В'їзний туризм : навч. посіб. Ніжин : Видавництво Лук'яненко В. В., 2010. 304 с.
24. Горин Г. В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2. С. 171-178.
25. Терехух А. А., Мороз О. І. Оцінювання туристичного потенціалу дестинацій: демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 335-343.
26. Croes R., Ridderstaat J., Bąk M., Zientara P. Tourism specialization, economic growth, human development and transition economies: The case of Poland. *Tourism Management*. 2021. №82. P. 104-181.
27. Trzaskowska M. D., Drela K. Identification and Comparative Analysis of Selected Elements of Tourism Potential from a Regional Perspective. *European Research Studies Journal*. 2023. Volume XXVI, Issue 4. P. 482-491.
28. Latosińska J., Żek M. Potencjał turystyczny obszarów nadbużańskich na przykładzie gminy Sarnaki. *Ekonomiczne Problemy Usług*. 2010. №52. P. 145-157
29. Стеченко Д. М., Безуглий І. В. Теоретичні аспекти дослідження природно-рекреаційного потенціалу регіону. *Національний вісник ЧДІЕУ*. 2009. № 2. С. 65-76.
30. Чирва О. Г., Басюк Д. І., Пенькова О. Г. Формування і розвиток регіонального туристично-рекреаційного комплексу. Монографія. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Навч.-наук. ін-т економ. та бізнес-освіти. Умань : Візаві, 2019. 195 с.
31. Давидова О. Г. Методи оцінювання туристичної привабливості регіонів країни. *Український соціум*. 2015. № 4(55). С. 97-107.
32. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія.

Герасименко В. Г. та ін. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

33. Юхновська Ю. О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Том 30 (69). №4. С. 54-59.

34. Поступна О. В. Туристські ресурси України. Харків : НУЦЗУ, 2020. 209 с.

35. Самодай В. П., Левковська Ж. В. характерні особливості туристичного потенціалу України. Економіка та суспільство. 2023. №53. С. 1-7.

36. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі. Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: зб. наукових праць. Черкаси: ЧНУ, 2017. С. 34–39.

37. Богатюк І. Г. Рекреаційні зони в Україні: стан та перспективи розвитку. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. 2011. №4. С. 48-51.

38. Зарубіна А. В., Онойко Ю. Ю., Щербатюк Н. І. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. Економіка та суспільство. 2023. №48. С. 1-8.

39. Мінеральні води України: види, що лікують, та курорти, де їх шукати. Rest.in – відпочинок в Україні. URL: <https://rest.in.ua/minwaters/> (дата звернення: (15.10.2024).

40. «Куяльник» – лікувальний курорт біля Одеси. Zahid.Travel. URL: <https://zahid.travel/ua/sanatorij-kujalnik/> (дата звернення: (15.10.2024).

41. «Березівські мінеральні води» на Харківщині. Kharkiv. URL: <https://kharkiv.name/uk/eternal-2986-berezivski-mineralni-vody-na-harkivshhyni> (дата звернення: (15.10.2024).

42. Архієреєв С. І., Баранова В. В., Варава К. М. Розвиток бальнеологічного туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. №9. С. 153-161.

43. Грязелікування: кращі курорти України. Doba.ua. URL: <https://doba.ua/ukr/blog/gryazelikuvannya-krashchi-kurorti-ukraini.html> (дата

звернення: (15.10.2024).

44. Поступна О. В. Туристські ресурси України. Харків : НУЦЗУ, 2020. 209 с.

45. Міністерство культури та інформаційної політики України. Офіційний сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/content/pro-ministerstvo.html> (дата звернення: (20.10.2024).

46. Кот С. І. Про стан збереження культурної спадщини України: Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні» 18 квітня 2018 р. НАН України. Інститут історії України, Центр досліджень історико-культурної спадщини України. Київ, 2018. 42 с.

47. Мапа культурних втрат. Український культурний фонд. 2022. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/> (дата звернення: (22.10.2024).

48. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/> (дата звернення: (22.10.2024).

49. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> (дата звернення: (22.10.2024).

50. Агентство ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/ua/resources> (дата звернення: (24.10.2024).

51. До бюджету громад за I півріччя 2023 року надійшло понад 85 млн грн туристичного збору. ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dob-yudzhetu-gromad-za-i-pivrichchya-2023-roku-nadiyshlo-ponad-85-mln-grn-turistichnogo-zboru>

52. Risk map 2023. A3M Global Monitoring. URL: <https://www.global-monitoring.com/wp-content/uploads/2022/12/2022-12-06-A3M-Risk-Map-2023.pdf> (дата звернення: (24.10.2024).

53. Global Peace Index 2024. Institute for Economics & Peace. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024->

web.pdf (дата звернення: (25.10.2024)).

54. Які заповідники може втратити Україна через війну: збитки, загрози і наслідки. RFI. URL: <http://surl.li/vaobhy> (дата звернення: (26.10.2024)).

55. Безуглий В. В., Грушка В. В., Суматохіна І. М. Специфіка функціонування туристичної галузі України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. №63. С. 1-10.

56. Гапоненко Г. І., Парфіненко А. Й. та Шамора І. М. Концепція сталого розвитку туризму в повоєнній Україні як пріоритетний напрямок комплексного відновлення галузі. Перспективи розвитку туристичної та готельної індустрії в Україні на основі досвіду Європейського Союзу: Наукова монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2023. С. 144–165.

57. Environmental consequences and risks of the fighting in Ukraine. Ecodozor. URL: <https://ecodozor.org/index.php?lang=en> (дата звернення: (28.10.2024)).

58. Statistics of Environmental Crimes. SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/en/features/environmental-crimes>

59. But T. Identification of problems and post-war recovery of tourism in Ukraine. Management and Entrepreneurship: Trends of Development. 2024. №1(27), P. 32-43.

60. Курорти після війни. Хорватія увійшла до топ-5 країн Європи з туризму. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/strana-perezvivshaya-voynu-horvatiya-voshla-1654509726.html> (дата звернення: (05.11.2024)).

61. Дослідження практик відновлення країн після руйнації: Кіпр. Інститут аналітики та адвокації. URL: https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-kipr/?utm_source

62. Фастовець О. О. Розвиток сфери туризму Ізраїлю: досвід для України. Економіка та суспільство. 2022. №41. С. 1-8.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація видів туризму

Класифікація	Вид
За організаційними формами	Міжнародний (в'їзний і виїзний)
	Внутрішній
За тривалістю туристичної поїздки	Короткочасний (до трьох діб)
	Середньої тривалості (до 30 діб)
	Довготривалий (більше 30 діб)
За віковим критерієм	Дитячий
	Молодіжний
	Дорослий
	Зрілий
За кількістю учасників туру	Індивідуальний
	Сімейний
	Груповий
За соціальним статусом учасників	Масовий
	Елітний
	Для інвалідів
За джерелами фінансування	Комерційний
	Соціальний
	Заохочувальний туризм
За цільовими ринками	Діловий
	Науковий
	Освітній
	Екстремальний
	Спортивний
	Оздоровчий
	Релігійний
Історичний	
За способом пересування	Залізничний
	Автомобільний
	Велосипедний
	Пішохідний
	Підводний
	Комбінований
За способом організації туру	Плановий
	Самодіяльний
За сезонністю	Постійний
	Сезонний

За характером географічного середовища	Ландшафтний
	Водний
	Підводний
	Повітряний
	Континентальний

**Категорії об'єктів ПЗФ України в контексті безпеки відвідування
туристами**

Категорія об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ
Доступно	<p>Галицький національний природний парк Карпатський національний природний парк Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща» Кременецький ботанічний сад Національний природний парк «Бузький Гард» Національний природний парк «Вижницький» Національний природний парк «Гуцульщина» Національний природний парк «Дермансько-Острозький» Національний природний парк «Зачарований край» Національний природний парк «Кременецькі гори» Національний природний парк «Північне Поділля» Національний природний парк «Подільські Товтри» Національний природний парк «Синевир» Національний природний парк «Синьогора» Природний заповідник «Сланецький степ» Природний заповідник «Медобори» Природний заповідник «Михайлівська цілина»</p>
Частково обмежено	<p>Канівський природний заповідник Карпатський біосферний заповідник Мезинський національний природний парк Національний природний парк «Бойківщина» Національний природний парк «Голосіївський»</p>

	<p>Національний природний парк «Дністровський каньйон» Національний природний парк «Кармелюкове Поділля» Національний природний парк «Мале Полісся» Національний природний парк «Нижньосульський» Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» Національний природний парк «Слобожанський» Національний природний парк «Хотинський» Національний природний парк «Черемоський» Нижньодністровський національний природний парк Нобельський національний природний парк Поліський природний заповідник Природний заповідник «Горгани» Природний заповідник «Древлянський» Природний заповідник «Розточчя» Рівненський природний заповідник Черемський природний заповідник Шацький національний природний парк</p>
<p>Тимчасово закрито</p>	<p>Гетьманський національний природний парк Дунайський біосферний заповідник Ічнянський національний природний парк Національний природний парк «Дворічанський» Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський» Національний природний парк «Залісся» Національний природний парк «Кам'янська Січ» Національний природний парк «Нижньодніпровський» Національний природний парк «Пирятинський» Національний природний парк «Святі гори» Національний природний парк «Тузлівські лимани»</p>

	<p>Природний заповідник «Дніпровсько-Орільський» Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник</p>
<p>Окуповано</p>	<p>Азово-Сиваський національний природний парк Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна Казантипський природний заповідник Карадазький природний заповідник Кримський природний заповідник Луганський природний заповідник Національний природний парк «Білобережжя Святослава» Національний природний парк «Великий Луг» Національний природний парк «Джарилгацький» Національний природний парк «Олешківські піски» Національний природний парк «Чарівна гавань» Національний природний парк «Кремінські ліси» Опукський природний заповідник Приазовський національний природний парк Природний заповідник «Мис Март'ян» Український степовий природний заповідник Чорноморський біосферний заповідник Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник</p>